

Dr. Victor János

**A Biblia és a magántulajdon
és más írások**

Dr. Victor János (1888-1954) református lelkész, teológiai tanár,
néhány összegyűjtött írása és újságcikke a **magántulajdonnal**,
a **szociális kérdéssel** és a **gazdasági válsággal** kapcsolatban.

TARTALOM

A Biblia és a magántulajdon

(Budapest, 1944.)

A jövődő nemzedék sorskérdése

(Szeged, 1942.)

„Ami az ég alatt van, mind enyém”

(Református Figyelő, 1932. október 8.)

A kapitalizmus védelmében?

(Ref. Figyelő, 1932. V. évf. 43. sz.)

„A kapitalizmus válsága”

(Ref. Figyelő, 1932. V. évf. 12. sz.)

A válság után

(Ref. Figyelő, 1931. november 28.)

Árak és értékek

(Ref. Figyelő, 1929. január 26.)

Európai abroncs és fazék

(Ref. Figyelő, 1929. II. évf. 28. sz.)

A BIBLIA ÉS A MAGÁNTULAJDON

**IRTA:
Dr. VICTOR JÁNOS**

**BUDAPEST, 1944.
REFORMÁTUS TRAKTÁTUS VÁLLALAT KIADÁSA.**

A Magyar Evangéliumi Munkásszövetség 1943 nyarán Kecskeméten tartott konferenciáján elhangzott előadásomat – nem szó szerint azonos szövegében – adom tovább ebben a füzetben, hogy a benne elmondottak mennél többeket serkentsenek a szociális kérdésnek a Biblia világánál való szemlélésére, ezzel a Biblia hálásabb megbecsülésére, és a szociális kérdés iránti felelősségérzésük ébrentartására.

1944 januárjában

Dr. Victor János
A Budapest-Szabadságtéri Református
Egyház lekipásztora.

Felelős kiadó. Dr. Victor János.

Bethlen-nyomda Rt. Műszaki igazgató: Lombár László

A most folyó nagy háborúra is alighanem áll az, hogy a valóság más, mint amit a felszínen mutat. A felszín minden jele szerint a harc a népek világpolitikai elrendeződése körül folyik. A háború előtti elrendeződés ellen néhány nagy nép felkelt, mert azt magára nézve igazságtalannak és tűrhetetlennek tartotta. Ez a felkelés beleütközött más hatalmas népek ellenállásába. És most az fog eldőlni: melyik népnek mi jusson hát vagy mi maradjon meg a kezén a föld javaiból? De ha majd évtizedek múltán visszatekint az utókor erre a háborúra, és számolozni: mi volt az igazi jelentősége, ki tudja, nem valami egészen másban fogják-e megállapítani a háború előtti és utáni világ közötti különbség lényegét! Hátha azt fogják mondani, hogy ez a háború voltaképpen azt a kérdést vitte dűlőre, amelyet általában „a XX. század kérdésének” szoktunk nevezni, t.i. a „szociális kérdést”? Hogy ez így lesz-e vagy nem, azt megjósolni persze senkinek sem áll módjában. De ha így lesz – és sok jel azt sejteti, – akkor ez azt jelenti, hogy ebben a háborúban minden látszat ellenére voltaképpen két tábor áll szemben egymással. Az egyik Oroszország, amelynek életében megvalósították a szociális kérdésnek egy bizonyos megoldási módját. A másik tábor pedig mind a többi állam, amely az orosz megoldási módot elutasítja, mert olyan orvosságot lát benne, amely rosszabb a betegségnél is. Az erők elhelyezkedése ma egészen mást mutat. Az utóbbi államok ma részben Oroszországgal egy párton vívják meg harcukat. De ez talán csak arra vezethető vissza, hogy egymás közt is éles ellentétek vannak a tekintetben, hogy milyen utakon és módokon keresendő a szociális kérdés megoldása. Ne tévesszen meg ez bennünket. Ezeknél az ellentéteknél is mélyebbre hat az a megegyezésük, hogy az orosz példát egyikük sem akarja követni.

Egyszerűen és nyersen úgy lehet jellemezni az így kettéválasztott táborokat, hogy Oroszországban eltörölték a magántulajdont, más országokban ellenben ragaszkodnak annak fenntartásához. Majd rá kell mutatnunk arra, hogy a helyzet nem egészen ilyen egyszerű, de most fogadjuk el egyelőre ezt a jellemzését. S akkor megállapíthatjuk, hogy aki a magántulajdon kérdéséről beszél, az éppen azt a kérdést tárgyalja, amely körül a jelenkori világnak a leggyötrelmesebb vajúdásai folynak. Hogyne érdekelne bennünket az, amit erről a kérdésről a Biblia mond? Hiszen a Bibliában Isten szava szólal meg számunkra. A magántulajdon kérdését oda állítani a Biblia megvilágításába annyit jelent tehát, mint azt tudakozni: mi mondanivalója van Istennek ehhez a rettentő súllyal ránk nehezedő kérdéshez?

Ha van hozzá szava, akkor bizonyos, hogy annak engedelmes meghallgatása nélkül nem remélhető a kérdés bonyodalmaiból való kibontakozás, hanem csak egyre veszedelmesebb belebonyolódás fogja jellemezni a világ életét.

Miről beszél a Biblia?

De van-e Istennek szava ehhez a kérdéshez? Jó lesz itt megállni néhány pillanatra – mondjuk: „teológiai” – eszmélődésre. Sokszor megtörtént már, hogy olyan kérdésekben fordultak az emberek a Bibliához, amelyekkel voltaképpen máshova kellett volna fordulniuk. Ilyenkor a Biblia megkérdézése címén csak a maguk gondolatait magyarázták bele a Bibliába. Ezzel csak kompromittálták a Bibliát mások szemében, és magukat megcsalták: egy lépéssel sem jutottak előre.

Világos, hogy a magántulajdon kérdése a mi emberi életünknek egészen evilági ügye. Igaz, hogy embereknek egymással való viszonyát érinti, de mindig valamilyen evilági dologgal kapcsolatban. Hogy magántulajdonról szó lehessen, legalább három mozzanat, három

viszonyulási pont szükséges hozzá: legalább két ember, és harmadiknak valamilyen tárgy. Ha csak egy ember van a színen, vagy ha több ember van is jelen, de rajtuk kívül nem szerepel még valamilyen dolog is, akkor fel sem merülhet az a kérdés: „Kié?” Még inkább a szemünkbe tűnik a magántulajdon kérdésének szorosan evilági vonatkozása, ha mai akut formájában vesszük. Mert a mai kérdés nem általánosságban az, hogy legyen-e magántulajdon, vagy ne legyen. Arról van szó: magántulajdonban legyenek-e a modern viszonyok mellett tömeges termelésre használatos termelési eszközök? Ez a kérdés jellegzetesen a mi korunk kérdése. A jelenkori technikai fejlődés tette lehetővé a termelésnek olyan gépesítését, hogy akinek tulajdonában van a gép, az kezében tartja a termelés munkáját végzőknek, mint bér munkásainak a sorsát. Tőle függ, hogy nagy sokaságok milyen keresethez jutnak munkájukkal, sőt az is, hogy egyáltalán dolgozhatnak-e? Régebbi korok, kezdetlegesebb termelési technikai viszonyok mellett, még nem ismerték a magántulajdon kérdést ebben a formájában. És ki tudja, valamilyen távoli jövőben, előttünk még ismeretlen, újabb technikai vívmányok birtokában, nem alakít-e ki az élet megint annyira elűtő termelési módokat, amelyek mellett ez a mai égető kérdés ismét elveszti jelentőségét? Nyilvánvaló tehát, hogy olyan kérdésről van szó, amely az emberiség evilági életében, annak is egy bizonyos szakaszában merül fel, és követel megoldást.

Már most az ilyen kérdésekkel odaállni a Biblia elé, és azt remélni, hogy belőle kiolvasható rájuk a felelet, a Bibliának teljes félreértése volna. Úgy járnak vele, mint az az ember, aki az evangéliumi elbeszélés szerint azt kérte Jézustól: tegyen igazságot közte és testvére között az örökségük elosztása dolgában. „Ember, ki tett engem köztetek bíróvá vagy osztóvá?” – ez volt a válasza. (Luk. 12, 13-14.) Az ilyen kérdésekbe nem szólt bele az Isten „testetöltött Igéje” sem; hiába várnánk rájuk választ az Isten „írott Igéjéből” is! Fiatalkoromban jelen voltam egyszer egy országos nevű lelkipásztori ünnepélyes beiktatásán. A beiktatást végző öreg esperes szívhez szóló intelmekkel ecsetelte a lelkipásztori szolgálat nehézségeit. „Sokszor kerülsz majd” – mondta, – „olyan helyzetekbe, amelyekben nem fogod tudni, mit cselekedjél. És nem lesz melletted senki, akinek a bölcs tanácsa megsegíthetne. Van azonban egy könyv” – így folytatta, – „azt ajánlom a figyelmedbe: ha arra hallgatsz, minden nehéz kérdésben jól el fogsz igazodni. Attól ne tántorodj el se jobbra, se balra! Az vezessen minden lépésednél. Ez a könyv – az Egyházi Törvénykönyv!” Akkori kritikus fejemmel úgy fogtam ezt fel, mint zuhanást, amely kínos kiábrándulást hoz az ünnepélyesen emelkedő előzmények után. Úgy éreztem: az intelem csattanójául nem az Egyházi Törvénykönyvnek, hanem a Bibliának a felmagasztalása illett volna oda. Most már tudom, hogy még nagyobb hiba lett volna ilyen összefüggésben a Bibliának a megemlézése. Hiszen még az Egyházi Törvénykönyv sem ad az egyházi szolgálatban felmerülő minden egyes gyakorlati kérdésre kész útbaigazítást. Pedig a mi korunkban készült a mi korunk számára! Hát akkor a Biblia, amelyben minden időkhöz szól Isten szava? A nemzedékek és a napok változásokkal teljes rendjén felmerülő és megint elavuló gyakorlati kérdésekre kész választ keresni benne, ahogy valamilyen paragrafus-gyűjteményben az alfabétikus tárgymutató alapján kikereshetjük az egyes esetekre ráillő jogszabályt, amelyet aztán csak alkalmazni kell, végzetes félreértése volna a Bibliának.

A Biblia nem ilyen segítséget nyújt, hanem ennél sokkal nagyobb ad: adja nekünk az Isten Szent Lelkének ígéretét, aki „minden igazságra elvezet bennünket.” A velünk lévő és bennünk munkálkodó Szent Lélekre rábízva magunkat, járhatunk aztán utána a mi evilági kérdéseink megoldásának. Ez sok fejtöréssel és lelki vívódással járhat együtt. Egy-egy olyan általános, nagy kérdés körül pedig, amilyen a mi korunk szociális kérdése, talán több nemzedéken át kell folytatódnia sokak lelkében a vizsgálódásnak és a tusakodásnak, míg végre kivilágosodik az igazi felelet. De a Szent Lélekkel való ilyen birkózás felelőssége alól senki sem kereshet kibúvót azzal, hogy a Biblia lapjain készen akarja megtalálni a megoldásokat!

Ha a Bibliát a szerint akarnánk megbecsülni, ad-e nekünk ilyen megoldásokat, vagy nem ad, máris lerántanánk egyedülálló méltóságának a polcáról, és hálátlanul félretolnánk azt a páratlan nagy ajándékot, amely benne kínálkozik számunkra. A Bibliában Isten nem a mi gyakorlati kérdéseinkre alkalmazható tételeket jelent ki nekünk, hanem Önmagát jelenti ki. És pedig úgy mutatkozik be nekünk, mint aki éppen nem pontokba foglalható törvénynek, hanem a kegyelemnek Istene. Nem elénkszábot utasítások betűjével akarja kormányozni életünket, hanem mindenfajta betű uralma alól felszabadítva, magával élő közösségbe akar vonni bennünket Jézus Krisztus által, hogy ebben a közösségben belülről formálódjék az életünk. Nem tehetjük tehát meg azt, hogy az Ő Igéjéből valamilyen szabályt kiolvasva, amelynek szükségét érezzük, azzal odébbálljunk, mint a fáról leszakított gyümölcssel, s aztán most már ezzel a szabállyal, Isten nélkül próbáljunk meg boldogulni. A Biblia mindig újra odaállít bennünket Isten színe elé, és ott tart bennünket, hogy az életünk az Ő színe előtt, Ővele közösségben folytatott élet legyen.

Erkölcsei elvek a Bibliában

Ebben az Isten színe elé való állíttatásunkban aztán természetesen reáhull az Isten világossága a mi életünkre és annak evilági viszonylataira is. Ha nem is időnként változó kérdésekre konkrét formában, de ad nekünk a Biblia örökérvényű útmutatásokat, amelyeknek a mentén haladva aztán kidolgozhatjuk az ilyen konkrét kérdéseinknek Isten akarata szerint való megoldását. Egyszerűen: hangzanak felénk a Bibliából erkölcsi alapelvek. Ezekre jól tesszük, ha az élet egyes gyakorlati kérdéseivel küszködve odafigyelünk, mert hiszen az ilyen gyakorlati kérdések mélyén, – amint az a magántulajdon kérdésénél is nyilvánvaló, – erkölcsi kérdések rejtőznek.

De hogy tisztán lássunk, itt álljunk megint meg egy pillanatra, és tegyünk meg egy megkülönböztetést. A Biblia erkölcsi tanításában is, mint minden etikában, vannak először is „formális” igazságok. Ezek általában arról szólnak, mi a különbség a jó és a rossz között, miért áll az ember egyáltalán erkölcsi köteleességek parancsa alatt, mi az a végső cél vagy legfőbb jó, amely minden erkölcsiségnek megadja az értelmét. Ilyenfajta kérdésekre csakugyan van a Bibliának olyan mondanivalója, amelyet sehol másutt nem hallunk. Azt mondja nekünk: mindenünkkel Istennek vagyunk elkötelezve, rendeltetésünk az Ő dicsőségének a szolgálata, az egyetlen igazán jó élet az Ő akaratának engedelmeskedő élet. Ilyen isteni igények csak itt hangzanak felénk, mert ez csak a másik oldala annak az isteni ígéretnek, amely szintén csak a Bibliában szólal meg, hogy t.i. Isten az embert, bűnös és méltatlan volta ellenére is, a magáénak tekinti, és kegyelmesen a magáénak akarja megtartani is. – De aztán hátra van még a „materiális etika”, vagyis feleletre vár még az a kérdés: milyen tartalommal töltjük ki a „formális etika” kereteit? Az erkölcsiség végső alapjaira fel kell épülnie az adott életviszonyok között kifejtett bizonyos erkölcsi magatartásnak és cselekvésnek. Már most a Bibliának erre nézve is meg van a maga mondanivalója. Nemcsak arról beszél, hogy „akármit cselekszünk, mindent az Isten dicsőségére cselekedjünk” (I. Kor. 10, 31.), hanem arról is, hogy mit cselekedjünk az Isten dicsőségére azokban a különböző viszonylatokban, amelyekbe Ő ebben a világban belehelyezett bennünket.

Azonban – és ez érdekel most bennünket, – amit a Biblia erről mond nekünk, abban tartalmilag nem mond olyan újat, amit egyebünnen is ne tudhatnánk meg. A Tíz Parancsolat második tábláján foglaltak mind olyan erkölcsi szabályok, amelyeknek az ismeretére nem kellett addig várni, amíg Isten az ő „különös kijelentésében” tudtára adja őket az embereknek.

A „ne ölj”, „ne lopj”, és minden hasonló elv igazsága olyanoknak tudatában is él, akikhez a Biblia szava sohasem jutott el. Ezek az igazságok az Isten „egyetemes kijelentése” révén benne gyökereznek általában az emberi öntudatban, és Isten „egyetemes kegyelme” többé-kevésbé ébren is tartja ezeknek tudatát minden emberben. A teológiai racionalizmus uralma idején a Biblia különleges értékét azzal próbálták megmenteni, hogy bár az emberi ész képesnek tartották arra, hogy minden igazságra a maga erejéből is eljuthat, mégis nagy isteni ajándéknak vallották azt, hogy bizonyos nagy igazságokat, amelyeknek ész-igazságokként való felfogására még éretlen volt az emberi ész, Isten a Biblia által már akkor is tudtul adott és érvényesített a tekintély szavával. Ez így végzetes tévtanítás volt, és gyökereiben támadta meg a keresztyén hitet. Mert hiszen e szerint az emberi lélek csak átmenetileg volna ráutalva Isten kijelentésére, és amilyen mértékben megtanulna a saját lábán járni, olyan mértékben elvethetné magától ezt a feleslegessé vált mankót. Azonban annyi igazság mégis volt ebben a gondolatban, hogy amit nekünk a Biblia evilági viszonylatainkra nézve erkölcsi útmutatásként mond, azt az ember erkölcsi gondolkozása magától is igaznak kell, hogy felismerje.

Amikor kérdéseinkkel evilági határokon túlra, az Isten felé tapogatózunk, sötétségben maradunk mindaddig, míg a Biblia világossága nem gyúl ki előttünk. Általa maga Isten szólal meg, akit soha nem ismerhetnénk meg, ha Ő maga nem ismertetné meg magát velünk. Soha, semmilyen fejlettségi fokon nem válhatunk tehát e tekintetben függetlenekké a Bibliától. Ezzel együtt jár az is, hogy erkölcsi magatartásunk végső, e világon túli alapjai és céljai is csak a Bibliában világosodnak ki előttünk, mert csak itt, és sehol másutt Isten nem adja tudtunkra, hogy Ő akar az életünkben és életünk által uralkodni. De amikor arra kerül a sor, hogy már most gyakorlatilag mit cselekedjünk evégre, mint családapák, mint a dolgozó társadalom ilyen vagy olyan tagjai, mint hazánk polgárai, akkor erre nézve a Bibliának már nincs saját-lagos, csak általa meg tudható mondanivalója, és olyat ne is várjunk tőle.

Ezek közé a kérdések közé tartozik a magántulajdon kérdése is. Az elmondottak azt jelentik, hogy aki a Bibliában Isten Igéjét ismeri és vallja, azért ebben a kérdésben – mint sok más hasonlóban is – közös alapon állhat olyanokkal is, akik a Bibliára nem hallgatnak. Különbözik egy egész világ választja el tőlük. Vannak dolgok, és éppen az élet legfundamentálisabb dolgai, amelyekben csak akkor tudna egyetérteni velük, ha ők is meghajolnának vele együtt a Biblia szava előtt. És ezekben a dolgokban meg sem győzheti őket a maga meggyőződésének az igazságáról, amíg őket is maga a Biblia nem győzi meg arról. De az olyan kérdésekben, mint amilyen a magántulajdoné is, megvan a lehetősége az egymás meggyőzésének és az egyetértésre jutásnak, mert ezekben nem vagyunk feltétlenül a Bibliára utalva.

Ez nem azt jelenti, hogy tehát mindegy, hogy a Biblia alapján áll-e valaki, vagy nem. Mert azon kívül, hogy a Bibliából kiviláglanak olyan evilági erkölcsi irányelvek, amelyekre utóvégre magunktól is eljuthatnánk, kapunk a Biblia által olyan indítástokat, elkötelezettségeket és erőket is, amelyek megvalósítani is segítenek ezeket az elveket. És elvek igazságát felismerni és azt aztán életre is váltani, két nagyon különböző dolog! Sőt, ha maguknak a szóban forgó erkölcsi igazságoknak a felismerésénél maradunk is, meg kell állapítanunk, hogy nagy előny birtokában van az, aki a Biblia szavára figyel. A Biblia nélkül is eljuthatna ugyan ugyanarra a felismerésre, de ki tudja, mikor, hogyan és milyen áron! Sok keserves kerülő utat, sok eltékozolt erőt és sok költséges leckét megtakaríthat magának az, aki nem a Biblia nélkül vág neki a dolognak! A maga esze után járva az ember rendszerint csak egy-egy részigazságot lát meg, s aztán sok kárvallás iskolájában tanulja csak meg, hogy van az igazságnak egy másik oldala is. Aztán megtörténhet az is, hogy megint abba a másik részigazságba feledkezik bele. És így csapong ide-oda a részigazságok egyoldalúsága és szélsőségei között. Holott, ha a Bibliára figyelne, abban ugyanezeket az igazságokat kiegyensúlyozott

teljességükben láthatná megnyilatkozni. A Biblia, amikor az Isten kivilágosodó arcának fényében láttatja meg velünk emberi életünket, ezzel igazi, végső összefüggéseinek a távlatába helyezi azt, és ebben a megvilágításban természetesen egyszerre és együtt látjuk kirajzolódni olyan vonásait, amelyeket magunktól is felismernénk ugyan, de csak részlegesen, egymás után és sokszor – már későn.

Egyén és közösség

Így van ez mindjárt annál a kérdésnél is, amelybe a magántulajdon kérdéseinek a gyökerei visszanyúlnak: az egyént, vagy a közösséget illesse-e a döntő szerep az emberi életben? Milyen végletek között leng ide-oda e tekintetben az emberi gondolkodás! Aki a mai emberek közül átélt már vagy ötven esztendőt, az szemtanúja lehetett ennek. Olyan időkben nevelkedett fel, amelyek világosan látták az egyén jelentőségét és jogait, de azt hitték: ennyi az egész igazság, és ezért az abszolút érték polcára magasztalták fel az egyéniséget. Aztán láthatta: mint inog meg a kornak ez az individualizmusba vetett hite, mert hiszen nyilvánvalóvá lett, hogy az egyénnek ez a felmagasztalása zsákutcába vezet; felbomlasztja a közösséget, és tűrhetetlenné teszi az életet. Így megérhette az ellenkező elvnek, a közösség elvének mindenek fölé emelését. Sőt, már láthatja annak előjeleit, hogy ebből is megint csak ki fog ábrándulni az emberiség, mert hiszen a közösségnek az a bálványozása, amely ennek a bálványnak áldozatul veti az egyes embert, megint csak több átkot hoz a világra, mint amennyi áldást.

A Biblia világánál sem az egyén, sem a közösség nem lehet ilyen végső érték és feltétlen hódolatot követelő elv. Itt élénk lép élő valóságában az az Egyetlen, akin kívül senkit és semmit nem illethet meg feltétlen leborulás és korlátlan szolgálat: maga Isten, akinek minden egyéb alá van rendelve.

Itt, ahol Isten az Ő mindenek felett álló valóságát élénk tárja, nem homályosul el, hanem annál jobban kiviláglik az egyén értéke. Ha a Biblia ótestamentumi részében még nem is (majd meglátjuk, hogy miért nem), de az Újtestamentumban, ahol az Isten kijelentése beteljesedik, egészen tisztán áll előttünk ez az igazság: Isten az Ő céljait, amelyeket ebben a világban munkál, egyénekben és egyének által viszi véghez. Ezért minden egyes ember becses az Ő szemében, és egyetlenegy sem pótolhat a többieknek bármilyen nagy tömege sem. Gondoljunk csak Jézusnak a századik juhról szóló példázatára (Luk. 15, 3-7.), vagy arra a mondására, amely szerint „ha valaki az egész világot megnyerné is”, akkor isátkozott rossz cserét csinálna, ha a maga lelkét adná oda érte fizetségül (Máté 16, 26.). Minden egyes emberi élet egy-egy harctér, amelyen Isten harcai lejátszódnak. És ezért minden egyes ember életében olyan titokzatos döntések mennek végbe Isten mellett vagy ellene, amelyek az örökkévalóságra kihatnak. Az Isten világdrámájában minden egyén külön szereplő, aki mással nem helyettesíthető. És kinek-kinek a maga szerepét kell betöltenie, a maga életét kell élnie.

Ha az egyén ilyen méltósággal felruházott nagy úr, akkor meg kell, hogy legyen a birodalma is, amely felett uralkodhat. Ezért a Biblia individualizmusával együtt jár a magántulajdon elvének az érvényesülése. Hiszen mi egyéb a magántulajdon, mint ennek a világnak s a benne levő dolgoknak az egyes ember számára biztosított kisebb-nagyobb köre, amelyben ő gyakorolhatja a rendelkezés fejedelmi jogát? Ha mind az Ó-, mind az Újtestamentum természetes, magától értetődő dolognak tekinti a magántulajdont, ez nem csak azért van, mert a maga korának a világában mozog, melyben a magántulajdon még nem vált olyan problematikuská, mint a mi korunkban. Igazi magyarázata abban rejlik, hogy a Biblia úgy értékeli az egyént, hogy ezzel elválaszthatatlanul együtt jár a magántulajdon igénylése. „Szaporodjatok és soka-

sodjatok és töltsétek be a földet – és hajtsátok birodalmatok alá!” – ezzel a kettős isteni paranccsal indult el az ember a teremtéskor a Biblia szerint. (I. Móz. 1, 28.) Nos, a szaporodási parancsot sem töltheti be az ember a Biblia szellemében úgy, hogy valamilyen kollektív embertenyésztő telepen nemz és szül, hanem csak a család életformájában, ahol az egyén méltóságának megfelelően ki-ki a maga gyermekeivel szemben viseli és tölti be a szülői tisztet. Ugyanígy a „földnek”, vagyis az anyagi javaknak az ember birodalma alá hajtását sem lehet másképpen elképzelni a Biblia szellemében, csak úgy, hogy abban egyénileg részesedik mindenki. Nem volna igazán „hatalma” az embernek a „föld” javai felett a Biblia szellemében, ha csak mint menetelő munkaosztagok tagja, csak mint alkatrész a kollektív gazdálkodás nagy gépezetében, fejthetné ki a maga munkáját, de nem volna semminek se a gazdája ezen a világon úgy, hogy azt a magáénak mondhatná.

Nem is volt sohasem lehetséges emberhez csak valamennyire is méltó életet élni, amióta ez a világ áll, – magántulajdon nélkül. A magántulajdon-ellenes, az egyoldalúan kollektivistá társadalmi felfogás, és berendezkedés is kénytelen a magántulajdonnal számolni. Ellene fordulása nem jelentheti azt, hogy teljességgel meg akarná szüntetni, mert ez képtelenség. Hanem úgy tekint rá, mint valami szükséges rosszra, amiből mennél kevesebb, annál jobb. Gyanakvással nézi, mint valami veszedelmes elemet az emberi életben, és igyekszik mennél szűkebb korlátok közé szorítani. De ezzel az egyéniség kifejlődését fojtogatja, s így általában hátráltatja az emberi élet igazi kibontakozását, – magának a közösségnek a rovására is. Ha ilyen rendben minden egészséges emberi érzék csak füllesztő börtönt érez, amely előbb-utóbb tűrhetetlenné válik, akkor ezt a Biblia is teljes nyomatékkal igazolja.

De milyen világosan kitűnik a Bibliából az is, hogy az egyénnek ez a büntetlenül el nem nyagolható jelentősége azért még nem feltétlen és korlátlan, hanem csak viszonylagos érték, mert hiszen az egyén élete, ha külön élet is, ugyanakkor közösséghez kötött élet is! Úgy jelenik meg előttünk Isten a Bibliában, mint aki egyénekben valósítja ugyan meg céljait, de nem egymástól elszigetelt, hanem egymással közös életben egybekapcsolódó egyénekben. Az Ótestamentumban – majd meglátjuk, miért – még egyenesen túlsúlyban is van a közösség jelentősége az egyéné felett, mert hiszen itt Izráel népének kollektív egésze áll a figyelem előterében. De az Újtestamentumban is, ahol az egyén értéke már teljes egészében kidomborodik, ez sohasem történik a közösség értékelésének rovására. Itt, ahol Jézus Krisztus keresztyén át már teljes fényében sugárzik az Isten kijelentésének a világossága, egyén és közösség viszonya a kölcsönös egymásrautaltság egyensúlyában tűnik a szemünk elé. Pál apostol egyfelől nem áttalja az Isten egész világmegváltó tervének középpontjába egyénileg odaállítani magát, mintha az egész csak ökörlötte forogna. De ugyanaz a Pál apostol tanítómesterünk nekünk az „egyház” alapigazságainak a dolgában is, amelyben, mint a Krisztus titokzatos, nagy „testében” egyénileg mindnyájan csak „tagok” vagyunk. „Szeretett *engem* és adta magát *érettem*” – így beszél egyszer a Krisztus által véghezvitt megváltásról. (Gal. 2, 20.) De ugyanerről máskor meg ezt mondja: „Szerette az *egyházat* és adta magát *érette*”. (Ef. 5, 25.) Istennek az a végső célja pedig, amely körül, mint középpont témája körül Jézus egész tanítása is forog, s amelyben mintegy gyújtópontban Isten kijelentésének minden gondolata összefut: az „Isten országa”. Ebben egyénileg részesedhetünk csak, de ugyanakkor nyilván és nyomatékosan kollektív jellegű valami.

Azonban itt a közösség gondolata sem válhat abszolútummá, mindennek felett állóvá, bálványá, mint ezt éppen manapság sokfelé megfigyelhetjük, – hiszen Istennek van alárendelve. Nem lebeghet az emberek feje felett ködös, túlvilági magasságban: ki kell vetköznie abból a misztikus fényből, amelybe öltöztetni szokták, hogy aztán oltárképe előtt feláldozzuk az egyént. A Biblia beszélhet ugyan a közösségről mítikus kifejezésekben, de ez csak kifejezés-

mód. Alapjában véve egyszerű realizmussal a „többi embert” érti alatta, akikkel összefonódó élethálózatba van beleállítva minden egyes egyén.

Azért nem lehet feltétlen és korlátlan az egyén érvényesülése, tehát a magántulajdon sem, mert rajta kívül más egyének is élnek ezen a világon. A korlátlanra vált magántulajdon éppolyan önellentmondás, mint a part nélküli folyóvíz. Ha valaki ezen a világon mindent a magáénak nevezhetne, az azt jelentené, hogy – rajta, mint egyetlen kivételen kívül – senki sem nevezhetne itt a magáénak semmit. És minden lépés, amellyel a magántulajdon e felé az elképzelt határeset felé tart, voltaképpen öngyilkos lépés. Csak az olyan magántulajdon tarthatja fent a saját maga elvét, mely tudatában marad korlátozottságának, s a maga határain túl tiszteletben tartja másoknak a magántulajdonát.

Ez sokkal többet jelent, mint pusztán mennyiségbeli korlátozottságot. A mennyiségi korlátokon belül is még további, mondjuk: minőségi megkötöttségei vannak a magántulajdonnak mások érdekeire való tekintettel. Ha senki nem vitatja is, hogy a házam és kertem az enyém, azért még nem tehetek vele azt, amit akarok. Ha fel akarnám robbantani vagy gyújtani a házamat, ha gondozatlanul el hagynám fergesedni a kertem fáit, ebbe beleszólnának a szomszédaim is, mert kárt és veszedelmet hoznék vele az ő tulajdonukra is. És ebből nem csak az a negatív szabály tűnik ki, hogy a magam tulajdonával nem tehetek semmit, amivel megkárosítanék mást az ő tulajdonának az élvezetében. E mögött ott rejtőzik az a pozitív követelmény, hogy az én magántulajdonomnak mindenképpen összhangban kell állnia a másokéval. Csak az a magántulajdon jó, amely másokra nézve is, egyszerűen a közösségre nézve is jó.

„Aki szereti a maga életét, elveszti azt.” (Ján. 12, 25.) „Aki meg akarja tartani a maga életét, elveszti azt.” (Máté 16, 25.) Újra meg újra felhangzik Jézus ajkán az ilyen mondásokban az az igazság, hogy a csak magának élő ember saját magát károsítja meg legjobban. Nincs igazi kifejlése az egyéni életnek, csak a másoknak való szolgálatban. Magának az egyéni életnek az az értelme, hogy más egyének számára áldás és segítség legyen. Mennél inkább az, annál jobban teljesedik ki a benne rejlő érték, és mennél kevésbé az, annál inkább csak elnyomódott töredéke marad saját magának. A magántulajdon kérdésére alkalmazva ez azt jelenti, hogy semmiféle önző magántulajdon nem hivatkozhat a „magántulajdon szentségére”, mert éppen ő szentségteleníti azt meg, sem nem szállhat síkra a magántulajdon védelmében, mert éppen maga ássa alá legjobban annak érvényesülését. A magántulajdon csak addig helyeselhet, amíg valaki úgy szerzi meg, és úgy kezeli, hogy ebben nem csak magával törődik, hanem használni igyekszik vele mennél többeknek. A másokra nézve hátrányos, vagyis a közösség érdekeit sértő magántulajdon anomália, amely magában hordja saját ítéletét. Magántulajdon-ellenes magántulajdon. S az ilyen önellentmondó, belső igazságukat veszített dolgokat az élet valósága nem sokáig tűri meg.

Melyik volt előbb?

Az egyén és a közösség közötti viszonyt, hogy még tisztábban lássuk, vizsgálat alá lehet venni még egy további szempontból is. Fel lehet vetni a kettő közötti fejlődéstörténeti összefüggés kérdését is. Melyik volt előbb?

Aki valamennyire is ismeri az emberi társasélet történetét, az előtt nem lehet vitás: kétségtelenül a közösség volt előbb, és csak ennek körén belül került aztán sor az egyének külön megbecsülésére. Természetes, hogy az ősi, kezdetleges közösség is csak egyénekből állhatott. De benne az egyének még nem, *mint egyének* vettek részt, hanem szinte csak mint megannyi

szám az összegben. Az emberi életnek a fejlettség egy bizonyos fokára kellett eljutnia ahhoz, hogy az egyén magában is, másokban is felismerje az egyént, mint olyant. Mivel az emberi fejlődés nagyon egyenlőtlenül megy végbe, és voltaképpen minden újszülöttel újra kezdődik, aki aztán vagy utoléri a többieket, vagy nem, – a legfejlettebb közösségben is mindig vannak egyének – kiskorúak és nagykorúak egyaránt – akikben az egyénvoltuk még nem vált öntudatossá, „egyéniséggé”. Az ilyenek az egyéniségnek csak még ki nem fejlett lehetőségeit hordozzák magukban. Az ősi állapotot az jellemezte, hogy benne ezek a lehetőségek általában is csak lappangó, szunnyadó állapotban voltak meg. Ebben rejlik a magyarázata annak a már többször érintett jelenségnek, hogy a Biblia ótestamentumi részében is elfedi még a közösség uralkodó gondolata az egyén önálló értékét. Az Isten kijelentése is, mivel ősi időkbe visszanyúló történeti kijelentés, át kellett, hogy menjen ezen az előkészítő fázison, hogy aztán az Újtestamentumban bonthassa ki teljes valóságát.

Időrendben nézve a dolgokat, azt kell tehát mondanunk, hogy a magántulajdon sem elsődleges, hanem másodlagos képződmény. Elsődleges a közösség tulajdona, amelyben az egyes ember csak a közösséghez tartozása révén részesülhet. Az ilyen közös tulajdonnak a talaján sarjad aztán ki a fejlődés során a magántulajdon. Amikor a közösség eljut fejlettségének – és ez azt jelenti: tagjai fejlettségének – egy bizonyos fokára, akkor az életnek egy-egy területéről mintegy visszahúzódik, és átengedi azt egyéni tagjainak önálló ténykedésük birodalmává. Feltételezheti már róluk, hogy a közösség kára nélkül rájuk lehet bízni az önálló gazdálkodást. Így tehát minden magántulajdon bizonyos értelemben a közösségtől kapott ajándék. Az egyén számára a közösség teszi lehetővé, a közösség elismeri és védi, és biztosítja is. Hogy ez az ajándékozás igazában csak megbízás, azt a közösség sokféleképpen eszébe juttatja az egyénnek. Nem úgy adja a kezére a magántulajdont, hogy ezzel végleg levennie róla a maga kezét. A magántulajdonnal való legszabadabb rendelkezés mellett is maradnak a közösségnek bizonyos beavatkozási jogai, amelyeken semmilyen fejlődés nem vezethet túl. A közösség megadóztathatja a magántulajdont; ki is sajátíthatja; szabályozhatja forgalmát stb. tehát mindig ott áll az egyén háta mögött, és érezteti vele, hogy önállósága nem jelent teljes függetlenséget.

Abban is kitűnik a közösségnek ez az egyén fölé rendelt elsődleges volta, hogy a legfejlettebb viszonyok mellett is csak részleges lehet a javaknak magántulajdonba való átengedése. Vannak javak, evilági, mondhatni: gazdasági javak, amelyek csak közösen élvezhetők, és semmiképpen sem vehetők magántulajdonba. Örökké közkinccs marad a napfény és a szabad levegő, vagy az időjárás és az éghajlat minden áldása. Ugyanígy vannak természetesen hátrányok, csapások és veszedelmek is, amelyeket mindig együtt kell elszenvednie egy-egy egész közösségnek. Egyszóval: a valósággal meg nem egyező, merő képzelgés minden olyan gondolat, amely szerint az egyén valaha is úgy elválhat a közösség kebeléről, hogy tisztán csak a maga egyéni életét élje. Jóban és rosszban egyaránt sorsközösségbe vagyunk egymással kapcsolva az életnek egy sereg adottsága által. Az egyéni sors, az egyéni életkör s ezzel együtt a magántulajdon is csak viszonylagos valami.

De vannak olyan javak is, amelyeket utóvégre nem volna lehetetlen magántulajdonba adni, de amelyekkel a közösség ezt mégsem teszi, mert nem tanácsos. Ezért a legfejlettebb viszonyok mellett is mindig marad a magántulajdon mellett sokféle köztulajdon. Olyan természeti javakkal és olyan mesterségesen előállított javakkal szokott ez megtörténni, amelyekhez közvetlenül fűződnek a közösségnek fontos érdekei. Túlságosan nagy kockázatot vállalna a közösség, ha ezeket a javakat átengedné magántulajdonba, és csak közvetve tartaná rajtuk ellenőrző szemét és irányító kezét. Ezért megtartja őket a maga közvetlen rendelkezése alatt. Gondoljunk pl. a közlekedési vonalakra és vízi utakra, hidakra, stb.

A közösségnek ezt az elsőbbségét, amelyet minden világos látású embernek el kell ismernie, határozottan kiemeli a Biblia is. Gondoljunk pl. arra, amit Pál apostol az ő athéni beszéde történetbölcséleti fejtegetéseiben mond: Isten, aki „az egész emberi nemzetséget egy vérből teremtette”, úgy vezette annak útját a differenciálódás irányában, hogy „meghatározta eleve rendelt idejüket és lakásuknak határait.” (Csel. 17, 26.) Kiknek? Nyilván nem az egyes emberekre, hanem a népekre gondol az apostol. A „föld színén” nagy közösségeknek a „határait” szabta meg a történetet igazgató Isten keze. S hogy aztán ezeken a „határokon” belül az egyéneknek is kijut a maga része a földi javakból, az már csak ezután következő, másodlagos mozzanat az előbbihez képest. „Enyém a föld” – mondja Isten az Ótestamentumban Izráel népének, – „csak jövevények és zsellérek vagytok ti nálam”. (III. Móz. 25. 23.) És pedig annál inkább „jövevények és zsellérek” voltak azok, akikhez ez a szó elhangzott, mert a kezükön levő birtokot nem is közvetlenül kapták Istentől, az igazi tulajdonostól. Arra a kérdésre ugyanis, hogy Isten kinek adta át azt a földet, az egész Ótestamentum egyhangúlag azzal válaszol, hogy: az Izráel népének. Csak ennek révén, közvetve, lehetett aztán részük a birtoklásban ennek a népnek a fiainak is. Nincs ez másképpen egyetlen más nép esetében sem, a mienkében sem. Nem lehetne ma magyar embernek tulajdonában az, amit ezen a magyar földön a magáénak nevez, ha előbb a magyarság, mint közösség meg nem kapta volna a történet során ezt a területet a maga örökségéül!

Itt hadd jegyezzük meg, hogy nem talál a szeg fejére, hanem a tulajdonképpeni kérdés mellett elsiklik az az egyébként nagy igazságokat kidomborító gondolat, amely a mai kérdésre: „a közösségé legyen-e a tulajdon, vagy az egyéné?”, úgy válaszol: „a tulajdon sem nem az egyéné, sem nem a közösségé, hanem Istené.” Hogy „az Úré a föld és annak teljessége” (24. Zsolt. 1.), az minden hívő embernek alapvető bizonyossága az Ige alapján, és nem tehet róla elég gyakran bizonyosságot. De akármennyire fáj is neki, ha mások a maguk hitetlen álláspontján Istennek ezt a tulajdonjogát nem ismerik el, abban egyetért a hitetlenekkel, hogy van emberi tulajdonjog is, mert hiszen Isten szerinte is emberekre bízta az Ő teremtettségének javait, hogy felelősség mellett sáfárkodjanak azokkal. És a kérdés éppen az: milyen kezekre bízta rá? Egyének kezére-e, vagy pedig a közösség kezére? Erre a kérdésre azt feleli a Biblia, amit – ha nem is Isten rendelkezésére hivatkozva – minden más tisztázandó vélemény is felelni kénytelen: elsősorban a közösségre van rábízva a tulajdon, és ennek révén, másodlagosan, annyira-amennyire, az egyes emberre.

De ugyanilyen világosan kitűnik a Bibliából egy másik igazság is, – ez is felismerhető volna a Biblia segítsége nélkül is, de rendszerint háttérbe szorul az eddig tárgyalt igazság mögött, vagy ha előtérbe nyomul, akkor amazt szorítja háttérbe, – az t.i., hogy a közösségnek ez az elsődleges volta egyáltalán nem egyéniségellenes rendje a dolgoknak, hanem éppen az egyéniség érdekeit szolgálja. A közösség előbb volt, mint az egyén, de az édesanya is előbb volt, mint gyermeke, és ez az elsőbbsége nem a gyermekének kárára van meg! Az egyén élete a közösség talaján fakad, de ez a talaj éppen arra való, hogy rajta az egyén életre kelhessen és felnővekedhessék. Azért volt előbb a közösség és csak utána az egyén kifejlése, mert az eszköz mindig előbb van meg, mint az, aminek a megvalósulása általa megy végbe. Ha nem az időrendi egymásutánt vesszük, hanem a dolgok teleologiai összefüggését, akkor megfordul a rend: az egyéné az elsőség, és neki van alárendelve, az ő szolgálatában áll a közösség. Annál egészségesebb valamely közösség, mennél többre tudja segíteni a maga tagjait egyéni életükben. És nem jó közösség az, amelyhez tartoznia káros dolog az egyénre nézve.

A tulajdon kérdésére alkalmazva azt jelenti ez, hogy amint méltatlanul viseli az anya nevet az, aki mellett mostoha sorsa van a gyermekének, úgy az a köztulajdon is, vagy az a magántulajdon felett gyakorolt minden közösségi hatalom is, amely mellett az egyének elszegényednek,

vagy szegénységben maradnak, visszaélés, amelynek meg kell szűnnie. Csak addig igazolt és addig helyes a magántulajdonba való minden közösségi beleavatkozás, amíg nem akar mást, mint a közösség egyéni tagjainak a jólétét szolgálni, tehát éppen a magántulajdont annál inkább felvirágoztatni. Meglehet, hogy nem mutatkozik azonnal ez az igazoló cél, mint eredmény. De az idők rendjén mégis meg kell mutatkoznia.

A Bibliának egész életszemlélete azt tükrözi, hogy Istennek az egyén szempontjából áldott és jóságos rendelkezése mindaz, amivel az egyének sorsát közösségek összefüggésébe szerkesztette bele. Minden megkötöttség, amely az egyénre azért hárul, mert más egyének összességébe van beleállítva, éppen az ő érdekét is szolgálja. Nem tehernek és nyűgnek mérte rá Isten keze, hanem ajándéknak szánta. Ha az egyén néha mégis bilincsnek érzi magán, annak két oka lehet. Vagy ő maga szenved olyan elvakult balgatagságban, hogy nem ismeri fel: mit köszönhet a közösségnek? Vagy pedig a többiek, akikkel közösségben kell élnie, csakugyan vétkeznek ellene, ahelyett, hogy a javát szolgálnák. Fennforoghat mindkét ok egyszerre és egymást fokozva is. De ez mit sem változtat az alaptörvényen, amelyre Isten az emberi életet felépítette: a közösség azért van, hogy általa az egyén élete teljesedjék ki.

Még csak azt jegyezzük meg ezzel kapcsolatban, hogy az emberi élet fejlődése nem egyenletesen emelkedő egyenes vonalban, hanem sok fel és alá hullámmáson és sok kanyargáson át megy végbe, és ezért megtörténhet, hogy a közösség kénytelen visszavonni tagjaitól a magántulajdonra vonatkozó olyan jogokat, amelyeket előzőleg már egyszer megadhatott nekik. A magántulajdonnak az az érvényesülése, amelyet a fejlődés bizonyos fokán már kiértelt, az élet visszafejlődése esetén ismét károssá, és ezért tarthatatlanná válhat. Sőt, lehet ez a visszafejlődés viszonylagos is; egy előző kor viszonyaihoz képest lehetett valamely közösség eléggé fejlett ahhoz, hogy a magántulajdonnak a lehető legszabadabb érvényesülését megengedje, és aztán jöhetnek olyan új viszonyok, amelyekhez képest ugyanaz a fejlettségi mérték már elégtelen. De ha ilyenkor tagjainak a magántulajdonát szűkebbre szorítja vagy egyenesen szinte illuzórikussá teszi is a közösség, ez mindig csak átmeneti kényszerintézkedésnek fogható fel. Csak addig ismerhető el a jogosultsága, amíg az új feltételek igényeit utol nem éri ismét a fejlődés, és ezzel ismét szabadabb nem válik a magántulajdon érvényesülése. Az ilyen átmeneti helyzetek úgy bírálandók el, mint az árvízveszedelem vagy a háborús idők rendkívüli parancsai, amelyek előtt pillanatnyilag egészen háttérbe szorulnak az egyén külön szempontjai. Sohasem szabad azonban a közösségnek azt a magántulajdon-ellenes magatartását, melyre ilyenkor sor kerül, úgy eszményíteni, mintha ez volna az igazi boldogulásnak a biztosítéka, és felé, mint óhajtott cél felé kellene törekedni!

Erkölciség és jogrend.

Amikor a fentiekben az emberi élet „fejlettségéről” beszéltünk, nem utolsó sorban erkölcsi fejlettséget értettünk alatta. Ezzel kapcsolatban merül fel egy további kérdés, amelynél megint úgy vagyunk, hogy nem lehetünk eléggé hálásak a Biblia világos és józan útmutatásáért. Mitől várható az embereknek az a magatartása, amely mellett a magántulajdon megmarad a maga jogosult körén belül, szem előtt tartja a maga korlátait és kötelezettségeit, és így csakugyan az az áldás lehet, aminek lennie kell?

Nyilvánvaló, hogy igazuk van azoknak, akik ennek a biztosítékát az egyének erkölcsi lelkületében keresik. Az „enyém-tied-övé” semmiféle rendje nem tartható fent őszintén becsületes emberek nélkül. Csupa lelkiismeretlenül önző, csak a maga hasznát kereső és mások érdekeivel mit sem törődő emberből nem épülhet fel a közösség. Az ilyen bomlasztó metélytől nem

lehet mentes a közösség minden tagja, de elég sok tagjának mentesnek kell lennie ahhoz, hogy benne becsületes közszellem uralkodhasson. Közmegvetés kell, hogy sújtsa azt, aki csak a saját magántulajdonát tekinti fontosnak, és nem tiszteli a másét is. Ha ez a becsületes közfelfogás megromlik, akkor hiábavaló minden törvényes intézkedés, és a törvények érvényesítését célzó minden erőfeszítés. A törvényeknek az emberek erkölcsi felfogásában kell gyökerezniük. Különböző ahányan vannak, mindegyikük mellé egy-egy csendőrt kell kirendelni, hogy ki ne bújhasson a törvény alól. Sőt, a csendőrök mellé is újabb csendőrök kellene, akik ellenőriznék az ő kötelességteljesítésüket és így tovább. Hogy ki-kik biztosítva legyen az ő magántulajdonának háborítatlanságában mások magántulajdonának túlkapásai ellen, ahhoz az szükséges, hogy az emberek (vagy legalább is jelentős részük), ne is akarják egymást megháborítani benne, hanem „tiszteljék a másét”.

Ezt hirdeti a Biblia is nyomatékosan, amikor a nyolcadik parancsolatnak is elmélyítését adja a tizedikben. „Ne lopj!” – ez is csak azzal kerekedik ki az Isten teljes akaratává, hogy: „Ne kívánd azt, ami a te felebarátodé”. És az egész újtestamentumi etika, Jézus tanítása csakúgy, mint az apostoli leveleké, ugyanezt teszi alapelvévé az ember erkölcsi magatartásának. A külső, cselekedeti jóság is csak akkor ér valamit, ha a belső lelkiületnek a tisztasága nyilatkozik meg benne. Amikor Jézus az Ő tanítványait „a föld sójának” nevezi, (Máté 5, 13.), ezzel is arra céloz, hogy ebben a „földi” életben nélkülözhetetlenek az olyan emberek, akik magukban hordják a másokra is tekintettel levő, sőt másoknak szolgálni akaró lelkiületet. Annak belőlük kiáradó hatása nélkül rothadás vesz erőt az emberi életben s annak minden társas viszonylatán, ami természetesen vonatkozik a magántulajdon viszonylataira is. Egy szóval a Biblia mindenestől fogva annak az erkölcsi nevelésnek és önfegyelmezésnek az ihletője, amely nélkül áldásos formájában nem képzelhető el a magántulajdon.

De ugyanakkor teljes józansággal érvényesíti a Biblia azt a másik igazságot is, hogy az emberi élet megkívánja a külső, és pedig kényszerítő eszközökkel is rendelkező kormányzást is. A belső tisztaság nem mindenkinek dolga. Még azoknál is, akikben megvan, sokszor megerőtlenedik. Nekik is vannak gyenge pillanataik, amikor egy-egy erősebb kísértés megtántoríthatja őket. Hát még a többiek! Ezért beszél a Biblia a világi „felső hatalmasságról”, amely „nem ok nélkül viseli a fegyvert”, mint Istennek egyik áldott „rendeléséről”. Az a megbízatása, hogy útjában álljon a maga hatalmi eszközeivel minden „gonoszt cselekvőnek”. (Róm. 13, 1-7.)

Nyilvánvaló is, hogy akármilyen tisztult közfelfogás védi is a magántulajdon biztonságát, azért az emberi közösség nem nélkülözheti a jogrend külső biztosítékait sem. Nem képzelhető el ebben a világban valamennyire is fejlett emberi élet, amelyben a „Ne lopj!” ne lenne nem csak erkölcsi, hanem jogi szabály is, amelyhez büntető szankciók fűződnek. Az állami élet a maga törvényeivel, a törvényt végrehajtó és igazságot szolgáltató működéseivel, többek között éppen arra való (nem is sok más hasonlóan fontos feladata van ezen kívül, csak éppen néhány), hogy polgárait magántulajdonukban is biztosítsa és védje.

Nem is képzelhető el nagyobb anomália az emberi közösségek életében, mint amikor azok, akik a felsőbbségnek ezt a hatalmát gyakorolják, úgy élnek vissza azzal, hogy maguk válnak veszélyessé alattvalóiknak magántulajdonára. Végzetes rákfene pusztítja az olyan állam életét, amelynek az élén olyanok hatalmaskodnak, akik csak a maguk magántulajdonát akarják hízlalni másokénak a rovására, és akiknek az uralma alatt senki sem lehet biztos a felől, amit a magáénak nevezhet, vagy senki sem jut hozzá, hogy bármit is a magáénak nevezhesen. A Bibliában sem mennydörög Istennek ítélete semmi ellen félelmetesebben, mint a hatalmon lévőknek ilyen önző visszaélései ellen. A próféták népüknek biztos pusztulását hir-

detik, amikor azt kell látniuk, hogy az uralkodók és uralkodó rétegek egyetlen gondja az, hogy „házhoz házat ragasszanak, mezőt foglaljanak mezőkhöz, míg egy helyecske sem marad” a többieknek, az uralmuk alatt élőknek. (És. 5, 8 skk.) Ez ellen a visszaélés ellen az erkölcsi közfelfogásnak is fel kell emelnie a szavát, s magának a jogrendnek is úgy kell megalkotva lennie, hogy lehetőleg eleve kizárja a felburjánzását, ha a közösség élni és boldogulni akar. Csak addig áll szilárdan egy-egy állam épülete, amíg a polgárai tudhatják és láthatják, hogy a hatalmon lévők az ő mindnyájuk javára gyakorolják hatalmukat, és pedig annál inkább az ő javukra, minél gyengébbek és kiszolgáltatottabbak volnának ők önmagukban. Az olyan jogrend, amely a hatalmon lévőknek jó, de csak annak árán, hogy a többieknek, a nagy többségnek a magántulajdonát alacsony színvonalon tartja leszorítva, csak áljogrend, erkölcsi tartalom nélküli üres keret, hazug formáság. Ha ideig-óráig fenntarthatja is a pusztá meglétében rejlő tehetetlenségi erő vagy az érdekeltek hatalma és ügyeskedése, magában hordja előbb-utóbb bekövetkező ítéletét.

Csak viszonylagos ellentétek.

Segítségünkre van a Biblia tisztánlátásunk megőrzésében a tekintetben is, hogy az egyén és a közösség a valóság világában nem is egymást kizáró vagylagosságok. Az egyszerűség kedvéért mi is úgy beszéltünk eddig a kettőnek viszonyáról, mintha az életnek ez a két tényezője ilyen sarki ellentét viszonyában állna szemben egymással. Pedig ezzel légüres térben mozogtunk. A valóságban az így értett egyén és közösség csak olyan két szélsőség, amely között sok közbülső állomás is lehetséges. Vagyis vannak az emberi életnek olyan jelenségei, amelyek egyéni vonásokat is mutatnak fel, de ugyanakkor közösségi jellegűek is.

Abszolút értelemben vett közösségnek csak az egész emberiséget tekinthetjük, és pedig mind térbeli, mind időbeli egyetemességben. Mihelyt például már csak a jelenkori emberiségről beszélünk, azt nyilván megkülönböztetjük és egyénítő vonásai alapján szembhelyezzük – mondjuk: az ókori, vagy a történelem előtti emberiséggel. A legegységesebb közösség, amely minket most érdekel, mivel már ennek tulajdonáról is lehet szó, a nemzeti közösség. Világos, hogy minden nemzet egy-egy egyéni valóság a nemzetek közösségében. A nemzetek tulajdona is „magántulajdon” tehát az ő egymásközi viszonylataikban éppúgy, mint az ő körükön belül az egyének tulajdona.

Viszont az abszolút értelemben vett egyén, akinek tulajdona tehát a magántulajdonnak egészen tiszta példája lehet, a valóságban szintén csak ritka eset. Az általános helyzet az, hogy ami az egyéné, az egyúttal már másoké, a hozzátartozók kisebb-nagyobb köréé is. Lakása és annak berendezése nem csak az övé, hanem a családja tagjaié is. Földje, műhelye, szerszáma nem csak a saját megélhetésének és boldogulásának a forrása, hanem egyúttal azoké is, akiknek az élete összeforrt az övével. Az csak a jogi rend fenntartásának az egyszerűsítését szolgálja, hogy tulajdonosként mégsem a családi közösség, hanem annak érdekében és képviselésében csak egy-egy egyén szerepel. A valóság ellenben, amely a jogi forma mögött rejlik, az, hogy amikor magántulajdonról beszélünk, a legtöbbször egy-egy kis közösségnek, egy-egy családnak a tulajdonáról van szó. És sok-sok másféle kisebb-nagyobb közösség is éli a maga életét a nemzeti közösség körén belül. Vannak olyan természet-adta közösségek, mint az egy-egy helyen megtelepültek, vagy egy-egy összefüggő tájon lakók közösségei. És vannak olyan mesterséges közösségek, amelyek az emberek önkéntes összefogásából jönnek létre, mint társulatok, intézmények, stb. Ezek mind közösségek ugyan, ha az egyik oldalról nézzük őket, de a másik oldalról nézve egyének módjára bírálандók el. Individuális kollektí-

vumok, vagy ha úgy tetszik: kollektív individuumok. Áll tehát a tulajdonukra nézve a maga módján az is, amit a magántulajdonról, de az is, amit a köztulajdonról lehet elmondani.

Ezt a minden józan szemlélő előtt világos igazságot mégis lépten-nyomon eltéveszti az ember szeme elől, és ezért tárgyaltan problémákba ütközik, és felesleges vitákba bonyolódik. Elhomályosult a látásunk az emberi életet a maga egészében jellemző organikus rendet illetőleg, és – ne vizsgáljuk most, miért – arra vagyunk hajlamosak, hogy atomisztikus módon összehalmozott egyéneket lássunk csak egy-egy nagy közösség tömegében összefogva.

A Bibliának nagy jótéteménye, hogy a maga tiszta és éles fényével rávilágítva az emberi életre, leleplezi az ilyenfajta életszemléletnek a hazugságát. Elég, ha csak arra utalunk: milyen szerepet játszik a Biblia gondolatvilágában a család. Azok az ótestamentumi törvények, amelyek a maguk kora számára szabályozták a földvagyon birtoklását, voltaképpen nem is egyéni, hanem családi, nemzetségi tulajdonnak tekintik a földet. Az a gondolat, hogy ki-ki nem csak a maga számára, hanem egyúttal az ivadéka számára is birtokolja a földet, olyan erőteljesen uralkodik ezekben a törvényekben, hogy a földvagyon szabad forgalmának az útjába szilárd korlátokat is emel. Emlékszünk az „elengedés esztendejének”, és a „jubileumi évnek” érdekes ótestamentumi rendelkezéseire. Akárhány kézen át szállt is mások tulajdonába a föld, eladósodás vagy adás-vétel útján, bizonyos időközökben vissza kellett szállnia az eredeti tulajdonos vagy örökösei kezére. (III. Mózes 25, 8 skk. – V. Mózes 15.). Ebben persze nem örökre szóló és szolgálai módon utánozandó példa áll előttünk. Még az is kérdés: mennyire volt megvalósítható annakidején? Más idők más viszonyai közepette pedig teljesen lehetetlenséggé válik a gyakorlati alkalmazása. Azonban a benne kifejezésre jutó elv alaptörvénye marad az emberi életnek, amíg csak emberi élet lesz ezen a világon, és büntetlenül nem hanyagolható el. Az újtestamentum is, ha – természeténél fogva – nem foglal is magában efajta konkrét intézkedéseket, azért ugyanolyan világosan tanítja a családnak ezt a mélyreható jelentőségét: az egyén élete nem csak annyiban van beleágyazva közösségi összefüggésekbe, hogy embertársainak nagy tömegével együtt alkot egy-egy nagyobb egészet, hanem annyiban is, hogy a sokak körén belül a keveseknek egy-egy kis körébe van beleillesztve, akikkel egészen összeforr az élete és boldogulása.

Az emberi életnek Isten-rendelte és megváltozhatatlan szerkezete ellen vétene minden olyan berendezkedés, amely a családtól és más kisebb közösségektől megtagadná az érvényesülés lehetőségeit. Nem lehet a magántulajdont olyan egyoldalú és szélsőséges individualizmus értelmében felfogni, hogy elismerjük az egyénnek jogát hozzá, de csak addig, amíg és amennyiben tényleg ő maga használja és élvezi. Meg kell, hogy maradjon az egyén joga ahhoz is, hogy tulajdonát vagy annak használatát átháríthassa másokra is, akikért éli, vagy akikkel együtt akarja élni az ő életét. És így a magántulajdonnal együtt kell, hogy járjon az örökhagyásnak, a vagyontársításnak, a hitelezésnek és másféle vagyonáthárításoknak a joga is. Ennek révén érvényesülhetnek a nagy közösségi körön belül azok az együvé tartozó kisebb közösségek is, amelyek amazzal valóságos étellel töltik meg.

A kérdés súlyának helyes megítélése.

A legnagyobb segítség, amelyet a Biblia a magántulajdon dolgában való tisztánlátáshoz nyújt, az, hogy az egész kérdést olyan távlatokba helyezi, amelyekben nézve igazi jelentősége szerint láthatjuk. Sem nem engedi, hogy ez a kérdés úgy betöltse a látóhatárunkat, hogy az életnek uralkodó kérdésévé váljék számunkra; sem nem engedi olyan kicsinnyé zsugorodni a szemünkben, hogy el is tűnjék a látókörünkben.

A mi korunkban az előbbi egyoldalúság tart hatalmában milliókat. Mintha minden egyéb bajnak is csak az az egy volna a forrása, hogy a tulajdon kérdése nincs jól elrendezve az emberek között! Mintha azért csak ezt a kérdést kellene megfelelően megoldani, és akkor beköszöntene a világra a boldogság aranykora! A történeti múltból jól megérthető a közkeletű értelemben vett „szociális kérdésnek” ez a túlbecsülése. Nyilván visszahatás ez, amelyet régebbi koroknak ellenkező egyoldalúsága vont maga után. És vannak a jelenkori gazdasági életnek olyan jelenségei, amelyek érthetővé teszik, hogy ez az egyoldalú szemlélet ma milliókat tart lázas nyugtalanságban. De mindennek ellenére mégis csak ostoba egyoldalúság! Soha egyetlen emberi életnek a boldogságát sem lehet biztosítani azzal, hogy a tulajdon kérdésének ilyen vagy olyan elrendezésével akármilyen magasra emeljük is a földi javakban való részesedésének a mértékét. És ezért nem is rendezhetők jól az emberek egymás közti viszonyatai sem mindaddig, amíg a földi javakon való osztozkodás lebeg a szemük előtt, mint az a főkérdés, amelynek megoldása minden egyéb kérdésnek a megoldását is meghozná.

„Nem a vagyonnal való bővelkedésben van az embernek az ő élete!” – mondja Jézus. (Luk. 12, 15.) Csak „az Istenben gazdag” ember (Luk. 12, 21.) az, aki megtalálta az életnek igazi értelmét, amelyért érdemes élni. Minden egyebet, amit „kincsnek” lehetne vélni, „megrág a moly és megemészt a rozsdá”. (Máté 6, 20.) Ezért „mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de az ő lelkében kárt vall?” (Máté 16, 26.). Az olyan ember kezén, akit magasabb vágyak nem hajtanak, mint az evilági javak megszerzésének, gyarapításának, biztosításának és élvezetének a vágya, áldás helyett egyenesen átokká válik a tulajdon. Ezért hangzik fel az evangéliumokban újra meg újra a szegényeket vigasztaló biztatás: lássák meg azt a nagy előnyt is, amely szegénységükben rejlik. „Nehezen mennek be az Isten országába, akiknek gazdagságuk van!” (Luk. 18, 24.). A szegényeknek nem állja útját a Mammon, ez a félelmetes rabtartó. Ha tehát választani kellene, ezerszerte inkább a példázatbeli Lázár koldusszegénysége, rongyainak, ápolatlan sebeinek, éhségének minden nyomorúságával, mint annak a Gazdagnak a sorsa, akinek minden a rendelkezésére állt ugyan, amit csak nyújthatott a földi élet, de aki végül mégis a pokol fenekén ébredt tudatára élete rettentő eltévesztettségének! (Luk. 16, 19-31.).

Amikor azonban a Biblia így leszállítja a magántulajdon körül forgó kérdést arról a magas polcra, amelyet csak az emberi rövidlátás folytán bitorolhat, másfelől azt sem engedi meg, hogy az ellenkező végletbe esve hátat fordítsunk ezeknek a kérdéseknek, mint jelentéktelenségnek. Olyan korszakok után, amelyeket az anyagi javak hajhászása tartott hatalmában, a belőlük előbb-utóbb kiábránduló emberi lélek könnyen átcsap a másik szélsőségbe, abba az aszketikus életfelfogásba, amely lebecsüli az anyagi javakat. Nincs abban semmi meglepő, ha ennek szórványos jelei már manapság is mutatkoznak itt-ott. Az ilyen példák hasznos figyelmeztetésül szolgálhatnak arra, hogy lehet az emberi élet boldog, mély és gazdag a legnagyobb külső igénytelenség mellett is. De ez így magában véve nem a teljes igazság. Az aszkéta-élet, amely úgyszólván minden evilági tulajdonról lemond, megint csak nem oldja meg a kérdést. Csak kitér előle. Mert a földi javaknak, ha a főrang nem illeti is meg őket, azért megvan, és örökre meg is marad az el nem vitatható jelentőségük az ember életében.

A Biblia világánál ezt tisztábban láthatjuk, mint akármilyen más megvilágításban. Az egész teremtettség világ és minden, ami benne van, arra való, hogy az ember az ő „birodalma alá hajtsa”, – mondja a bibliai teremtéstörténet. Az embernek erre irányuló törekvése, ha öncélúvá és fődologgá válik, eltorzítja ugyan életének egész rendjét, de magát a vágyat, amely ebben a törekvésben hajtja, a teremtő Isten oltotta bele a természetébe. És Isten gondoskodott és gondoskodik szüntelen arról is, hogy ez a vágy kielégülhessen: hogy legyen az embernek mit „birodalma alá hajtani”. Az anyagi javak Isten kezéből eredő ajándékok, áldásnak szánt

dolgok, és hálaadással veendők el. Az embernek egyenesen kötelessége is törekednie az elnyerésükre. És pedig nem csak azért, mert a léte fenntartásához szükséges anyagi javakat is csak úgy nyerheti el Isten gondviselő kezéből, ha megdolgozik értük. Kötelessége az embernek ezeken a feltétlenül szükséges anyagi javakon túl is még többre törekednie. Pál apostol az „orozás” bűnével ellentétben, amely mások munkájának a gyümölcseit akarná élősdi módon a maga szükségleteire igénybe venni, azt az életszabályt állítja fel: „Munkálkodjék az ember...hogyan legyen mit adnia a szűkölködőknek”. (Ef. 4, 28.) Ezzel egyszerű szavakba foglalva, azt az elvet hirdeti, hogy jogosult dolog, sőt kötelessége az embernek a maga szükségletein felül is magántulajdont szereznie, mert ezzel nagyobb lehetőségek nyílnak meg előtte másoknak szolgálatára. Tehát amilyen átokká lesz a magántulajdon, ha csak a maga érdekeinek élő ember rendelkezik vele, ugyanolyan áldássá válik, ha másokért is felelősséget érző ember kezében szolgál eszközzül.

Nem is remélhető semmilyen jó megoldása a „szociális kérdésnek” semmilyen más alapon, csakis ennek a kiegyensúlyozott szemléletnek az alapján, amelyet a Biblia segít megőriznünk. Így távol marad tőlünk az az elvakult egyoldalúság is, amely azt hiszi: élet-halál kérdéséről van szó, és ezért olyan lázas ingerültséggel vág neki a megoldásának, amely semmiképpen sem lehet alkalmas ilyen bonyolult kérdések jó megoldására. De távol marad tőlünk az az álmodozó lelkület is, amely nem veszi észre, hogy csakugyan nagyon komoly kérdésről van szó, amelynek megoldásán komoly felelősségérzettel kell munkálkodni.

A kérdés jelenkori kiélezettsége

Az elmondottakkal azonban igazán csak mellé beszélnénk a magántulajdon kérdése körül ma feszülő ellentétnek, ha nem tennénk szóvá még valamit, amire nézve ugyancsak jó meghallgatni a Biblia szavát. A magántulajdon kérdése ugyanis ma nem úgy általánosságban foglalkoztatja az embereket, – már utaltunk erre, – hanem abban a közelebbi körülhatároltságában, hogy helyes-e magántulajdonban hagyni, vagy pedig köztulajdonba kellene átvenni azokat a termelési eszközöket, amelyektől emberek nagy tömegeinek nem csak a megfelelő életszínvonala, hanem egyáltalán a megélhetést adó munkájának a lehetősége is függ.

Gyűjtés, öröklődés, társulás révén olyan vagyon halmozódhat fel egyesek kezében, hogy ezzel ők mások ezreinek és tízezreinek a sorsa felett rendelkezhetnek; eldönthetik azt, hogy oda-bocsássák-e őket olyan termelési eszközökhöz, amelyekkel azok maguk nem rendelkezhetnek, csak a nagy vagyonok tulajdonosai, és dönthetnek a tekintetben is: munkájuk fejében mekkora részesedés jusson az így dolgozóknak a munkájuk által termelt javak értékéből, és mennyi tartassék fent abból saját maguknak, a termelési eszközök tulajdonosainak! A gépi termelés uralomra jutása óta ezért került szembe egymással a gyárakat magántulajdonként birtokló tőke, és a körülötte nagy tömegekbe felgyülemlett bér munkásság. És ennek az újabb kori „osztályellentétnek” a világánál egyre jobban öntudatosodott az, hogy lényegében véve ugyanez a probléma már régebben is fennforgott egy másik területen, az őstermelés terén is, ha sokáig nem esett is szó róla. Nagy földbirtokoknak és más nyersanyagforrásoknak a magántulajdonba vétele is azt jelenti, hogy egész falvaknak vagy talán egész vidékeknek a lakossága a maga gazdasági léte feltételeit illetően függő helyzetben van a nagybirtokosoktól.

A tulajdonképpen kérdés tehát ez: az, amit általánosságban elmondtunk a magántulajdon elvéről, szolgálhat-e igazolásul az ilyen nagy egyenlőtlenségeknek, amelyek szerint ilyen sok ember sorsa függ gazdaságilag ilyen keveseknek a kezétől? Nagy tömegeknek az a csakugyan semmiképpen nem megnyugtató gazdasági helyzete, amelyet a mai világban ez az egyenlőt-

lenség szül, azt sugallná, hogy tagadó választ adjunk erre a kérdésre. De előbb jó lesz a Biblia világánál még egyszer megtekintenünk az emberi élet megmászhatatlan természeti rendjét. Ennek a szemlénknek alapján aztán mégis azt kell mondanunk: alapjában véve nincsen abban semmi lehetetlenség, hogy a sokaknak a kevesektől való gazdasági függése mindenkre nézve áldásos legyen. Isten nyilván nem egyenlőkké teremtett bennünket, hanem különbözőkké, és éppen ezzel szerkesztett bennünket egymással való közösségbe. Egyenlőtlenségünk miatt vagyunk egymásra utalva, és egymástól való függésünk révén van összefüggés közöttünk. A bárki mással egyenlő és ezért önmagában független ember a mesék és álmok világában található csak meg, de nem az Isten-teremtette valóságban. És az emberek közötti különbségek, valamint az ebből adódó függő viszonyok nagyon sokféle fokozatban és mértékben jelentkeznek a valóságban. Vannak óriási különbségek is, amelyeknél fogva egyesek messze kiemelkednek nagyon sokak fölé, és ennél fogva nagyon sokan függnek őtőlük.

Egész nemzedékek hosszú sorának lelki beállítottsága függhet attól: milyen irányt szabott nekik egy-egy lángelme. Egész nemzetek sok milliónyi tagjainak sorsa azon fordulhat meg: milyen döntéseket hoztak válságos pillanatokban az élükön szereplő államférfiak. Miért ne lehetne gazdaságilag is néhány ember kezében a nagy sokaságok sorsa? Minden azon fordul meg: vajon ezt a kezet, a termelési eszközök tulajdonosainak, a tőkéseknek vagy nagytőkéseknek a kezét, milyen felelősségérzet mozgatja? Elvben jól elgondolható az is, hogy nagy vagyonok tulajdonosai úgy sáfárkodnak vagyonukkal, hogy tudatában maradnak a tőlük függőknek jólétéért rájuk nehezedő nagy felelősségnek, és gazdálkodásuk meg is felel azok érdekeinek. Maguk a függő helyzetben lévő érdekeltek is elismerhetik ebben az esetben, hogy a dolgoknak ilyen rendje mellett is biztosítva van anyagi boldogulásuknak minden feltétele.

Angliának egyik vidéki városcájában járva megtekintettem az illető tartomány felett valamikor uralkodó főnemesi családnak ősi várkastélyát, annak fényes termeit, hatalmas parkját és minden nevezetességét. Ennek megtörténte után a városka valamelyik egyszerű kispolgárával volt dolgom. Már nem tudom, mi is hozott össze vele. Talán képeslapokat vásároltam boltocskájában. Felismerte bennem az idegent, és beszélgetésünk közben egyszer csak a következő dicsekvéssel lepett meg: „Ugye, milyen nagyszerű kastélyunk van nekünk itt?” „Nekünk” – olyanoknak nevében mondta ezt, akik jogi értelemben egyetlen téglát vagy talpalatnyi pázsitot sem nevezhetnek a magukénak ebből a kincsből. Mégis úgy érezték, hogy annak az értéke mindnyájuknak javára kamatozik, mert az általa odavonzott idegenforgalom nekik jövedelmez; sőt, még mindnyájuk élvezetét is szolgálja, mert a kastély és parkja természetesen nincsen féltékenyen elzárva, hanem – legalább is a hétnek több napján – nyitva áll mindenki számára, aki gyönyörködni akar benne.

Miért ne beszélhetne ugyanilyen önérzetes és örömteli hangon a béres is arról a nagybirtokról, amely megélhetést nyújt neki, mint „a mi gazdaságunkról?” Vagy miért ne emlegethetné a gyári munkás is azt a telepet, amelyen dolgozik, ugyanilyen meglegedett büszkeséggel, mint „a mi üzemünket”? Csak az szükséges ehhez, hogy a tulajdonos azt a nagy vagyont, amelynek birtokában sok embertársát foglalkoztatja, úgy tekintse, ahogy általában minden magántulajdon tekintendő: csak addig lehet az erkölcsileg igazolt magántulajdon, amíg nem károsítja, hanem elősegíti másoknak a magántulajdonhoz fűződő érdekeit, vagyis anyagi boldogulását.

De ha ezt az igazságot szem előtt tartva már-már azt mondanánk: nincs is tehát itt semmilyen probléma, akkor ugyancsak a Biblia világánál rögtön a szemünkbe szökken egy másik igazság, amely visszatart a felületes derűlátástól. Tudhatnánk jól egyebünnen, az élet tapasztalataiból is, de sehol olyan leplezetlenül és kíméletlenül nem mered a szemünkbe, mint a Biblia fénykörében: milyen rettentő kockázattal jár egyeseknek a sokak közül való kiemelkedése, és

az ebből előálló függőségi viszony. Az emberi természetnek nem az a beállítottsága, hogy mások feje fölé kiváltságos szintre emelkedve ennek arányában annál nagyobb felelősséget érezzen a tőle függőkért, hanem ellenkezőleg arra hajlamos, hogy mennél magasabban áll, annál érzéketlenebbé váljék az alatta lévők érdekei iránt, s annál önzőbben használja ki helyzetének előnyeit a maga számára. A nagyvilág politikai életét így jellemezte Jézus: „Tudjátok, hogy a pogányok (s ez azt jelentette: általában a népek) fejedelmei uralkodnak azokon, és a nagyok hatalmaskodnak rajtuk”. Ez homlokegyenest ellenkezik az Ő útmutatásával: „Ne így legyen köztetek, hanem aki közöttetek nagy akar lenni, legyen a ti szolgátok”. (Máté 20, 25-26.). De ez volt a valóságos helyzet, és az emberek természete mindig ebbe az irányba hajlik. Így van ez gazdasági téren is: a nagy vagyonnak is a „hatalmaskodás” a természetes ösztöne, nem pedig a szolgálat.

Már utaltunk rá: milyen sűrűn hangoztatja a Biblia a nagy gazdagságban rejlő lelki veszedelmet. Az ember lelke úgy rabjává válhat vagyonának, hogy eltompul az érzéke az igazi, az örökkévalóságra szóló „kincsek” iránt. De ehhez hozzájárul még az is, hogy a nagy gazdagság könnyen érzéketlenné tesz a másik ember iránt is. És így átokká válik tulajdonosának nemcsak saját lelki életére nézve, hanem embertársaihoz való viszonyára, tehát általában a társas együttélésre, a közösségre nézve is. Ettől a veszedelemtől nem lehetetlen ugyan mentesnek is maradnia a gazdag embernek, mert hiszen – ahogy Jézus éppen a gazdagság veszedelmeiről szólva mondja – „az Istennél minden lehetséges”. De ha Istennek különös kegyelme meg nem fordítja valakiben az élet természettől fogva önző irányát, akkor a veszedelem bekövetkezik. A sokról még többre törő mohóság, és a gazdagsággal együtt járó evilági nagy lehetőségek káprázata úgy elvakítja az embert, hogy „a gazdagságában bízó” emberré válik, vagyis arra függeszti rá az életét egészen. És akkor csakugyan: „milyen nehéz az Isten országába bemennie”, és milyen nehéz a gazdagságban egyszerűen csak a nagyobb szolgálat eszközét látnia, amint ezt az Isten országának törvénye kívánná tőle! (Márk 10, 24-27.).

A nagy vagyonban rejlő e közösségellenes veszedelmet mindenesetre úgy lehetne a legegyszerűbben megszüntetni, hogy magának a nagy vagyonnak a lehetőségét kiküszöböljük. Ennek módja: a termelési eszközök terén a magántulajdon eltörlése, hogy ezek fölött az eszközök fölött csak maga a közösség rendelkezessék. Ezzel elesne a nagy magánvagyonokhoz fűződő veszedelmek minden kockázata. Azonban kockázatok nélkül nincs igazi élet. Aki minden kockázattól mentesíteni akarja az életet, az nagy óvatosságában lefojtja az élet lendületét is. Aki igazán jót akar nekünk, az nem zár el bennünket a veszedelmek minden eshetőségétől, hanem felvértez bennünket a velük való sikeres megküzdésre. A magántőkének társadalomellenes hajlandóságai miatt magát a magántőkét kiirtásra ítélni annyi volna, mint megfosztani a társadalmat attól a fejlesztő lendülettől, amely a magánvállalkozásból meríti legtermészetesebb és legbőségebb hajtóerejét. Ebből nem az következik, hogy: tehát vesse oda a közösség a gyeplőt a lovak közé, és bízza egyszerűen a tőke tulajdonosának lelkiismeretére: vajon kihasználja-e a tőle függő rétegeket, amennyire csak a maga kára nélkül megteheti, vagy úgy gazdálkodik-e, hogy az minden érdekelt félre egyaránt előnyös lesz. A termelési eszközöknek magántulajdonban való meghagyása jól összeegyeztethető azzal, hogy a közösség azért kiépíti a maga védekező gátjainak a rendszerét, és ezzel olyan mederbe kényszeríti a magántőkét, hogy kártevő áradásaitól ne szenvedjenek a tőle függők, hanem a maga korlátai között maradva az egész közösségnek csak haszna lehessen működéséből.

A mai korszaknak feladott nagy történeti feladat tehát ez: megtalálандó a módja annak, miképpen vethető a magántőke gazdálkodása olyan korlátozások alá, amelyek megvédik a közösséget a magántőke ártalmas túlkapásai ellen, de ugyanakkor nyitva hagyják tulajdonosainak minden értékes törekvése előtt az utat. Hogy ez a két érdek: az egyéni szabadság és a

közösségi jólét érdeke, amely elvileg semmilyen ellentétben nem áll egymással, gyakorlatilag is hogyan hozható egymással összhangba, erre a mai nemzedékben megoldandó nagy kérdésre a Bibliának nincsen felelete. Ez éppen olyan, szakemberek által tisztázandó kérdés, mint – mondjuk – a fogászat vagy az építészet, a célszerű műtrágyázás, vagy a korszerű köz-igazgatás kérdései. A Biblia e tekintetben annyira nem ad útbaigazítást, hogy még az is megtörténhet, hogy egyébként a Bibliára figyelő szakemberek is ennek a kérdésnek egészen eltérő megoldásai mellett törnek lándzsát. Az ilyen vitákat egymás között, mint szakemberek között kell megvívniuk.

A kívülálló nem-szakemberek az ilyen vitákat csak azzal a reménységgel követhetik, hogy belőlük előbb-utóbb le fog szűrődni valamilyen, a szakemberek által általánosságban elismert eredmény, amelyet aztán az egész társadalom a magáévá tehet. Ezt a reménységet semmi sem fokozhatja jobban, mint az, ha a nem-szakember megnyugvással láthatja, hogy a szakemberek is egyetértenek egymással még ellentétes nézeteik ellenére is abban, hogy józanul és óvatosan el kell kerülniük minden egyoldalúságot, vagyis abban az irányban kell a megoldást keresniük, amely felé a Biblia is megvilágítja a boldogulás útját.

Lényeg és ráadás a Bibliában

Túlzott reménykedéstől mindenesetre vissza fog tartani a Biblia mindenkit, aki vezetésére rábízta magát. Az ilyen ember nem fog tökéletes megoldásokat várni sem a szakemberek vizsgálódásaitól, sem javasolataiknak a gyakorlati életbe való átviteléről. Sőt eleve bizalmatlanul fog elfordulni mindenkitől, aki azt ígéri, hogy olyan tökéletes megoldást hoz, amely után bajok és nehézségek már nem is maradnak. Jól tudja a Biblia világosságánál járó ember, hogy a földi élet egy nagy kérdésének földi emberek igyekezete által való megoldásáról lévén szó, ahhoz a legjobb esetben is hozzá fog tapadni az emberi bűnösségnek sok-sok nyoma.

De igenis fog bízni abban, hogy valamilyen viszonylagosan jó megoldást azért lehet találni. Tudja a Bibliából, hogy bűnös embereknek ebben a világában munkálkodik Istennek mindenkire – még a Tőle elfordultakra is – kiterjedő kegyelme. És annak áldásától várható, hogy az emberek az ő útjukban felmerülő evilági kérdésekben ne akadjanak el reménytelenül, hanem – ha talán keserves leckék és szomorú kárvallások árán – megtalálják azoknak megoldását.

Van a Bibliának ennél fontosabb mondanivalója is. Benne voltaképpen Istennek az a „különös kegyelme” szól hozzánk, amellyel Ő Jézus Krisztusban magához öleli a Tőle elfordult világból hozzá megtérőket. Aki a Bibliára hallgat, az voltaképpen azért hallgat rá. Ez sokkal több, mint evilági kérdések relatíve jó megoldásának az ígérete. Ez, az ember végső és örökre szóló életkérdéseinek tökéletes, mert Istentől magától megadott megoldásáról szóló Örömhír. S ha valaki a Biblia hatását érvényesíteni vágyik az emberek életében, az elsősorban azt kell, hogy jelentse, hogy annak az Örömhírnek a szívről-szívre való továbbterjedésén akar munkálkodni. Végzetes hiba volna, ha azok, akik a Biblia tolmácsaiként lépnek fel mások előtt – akár szószéken, akár másutt, – a Bibliára hivatkozva mindenféle hasznos és bölcs szociális igazságot hirdetnének, és ezzel azt akarnák pótolni, ami a fő dolguk volna: a megváltó Krisztusról szóló bizonyágtételt. A Bibliának Krisztus áll a középpontjában. A Biblia lapjairól mindig az Őbenne megtestesült Igének kell megelevenednie, különben kárba vész az az ajándék, amelyet a Bibliában kaptunk.

De e mellett hálásan könyvelhetjük el azt az eléggé meg sem becsülhető ráadást is, amelyet a Biblia nyújt: azt az evilági életünkre szóló tiszta és egyenes útmutatást, amelyet egy bizonyos kérdésben, a magántulajdon kérdésében, mi is megpróbáltunk vázlatosan számon venni. Ezt az útmutatást tovább adni, és az általános emberi életben érvényesíteni nem a legnagyobb feladat ugyan, amelyet a Biblia a vállainkra helyez, de azért ez is jó szolgálat, és ha módunkban áll elvégezni, bűn elmulasztanunk. Hiszen maga a Biblia figyelmeztet rá, hogy még az olyan apró szolgálataink is, mint egy szomjas gyermeknek egy pohár vízzel való felüdítése, számon van tartva Istennél! (Máté 10, 42.)

Dr. VICTOR JÁNOS

A JÖVENDŐ NEMZEDÉK SORSKÉRDÉSE

Különlenyomat a Szegeden megjelenő Egyházi Híradó
1942. évi 21–22. számából.

(Megjegyezzük, hogy Dr. Victor János előadása itt leközölt
szövegét nem nézte át, az Dr. Csillik Bertalan egyetemi
könyvtárnok gyorsírási jegyzetei alapján készült el.)

Szeretném, ha erre az órára, amelyet együtt töltünk, erre az egy órára 30 évvel fiatalabb volnék. Egyébként belenyugodnám abba, hogy nem vagyok az. Nem az Isten akarata ellen való lázadás készíttet erre, az ellen az akarat ellen, amelyik úgy rendelte, hogy az ember ne álljon meg az idők sodrában, hanem azzal együtt sodródjék napról-napra, évről-évre és évtizedről-évtizedre mindig tovább, – hanem azért szeretnék fiatalabb lenni, mert másképp tudnék akkor most ez előtt a hallgatóság előtt szólni a mai együttlétünkre kitűzött tárgyról.

Úgy tudnék róla szólni, ahogy szoltam nem egyszer annakidején diák-hallgatósághoz, amikor magam is diákember voltam, vagy legalább is elég közel állottam a diákévekhez. Azokban a 30 esztendővel ezelőtti időkben, amikor először futott végig valami csodálatos széljárás a magyar egyetemeken és főiskolákon, az Isten Lelkének szele járása, amikor először indult meg szemmel látható arányokban olyan mozgalom a magyar diákságban, amelyik kezébe vette a Bibliát és szemébe nézett Jézus Krisztusnak. Azóta ezek az áldott szelek egyre fűjdogáltak, egyre több helyre eljutottak. Ez a nagy jelentőségű mozgalom nőtt, szétágazott, ma már különböző nevek alatt munkálkodik végeredményben ugyanazért az egy célért.

De jó volna, ha most, amikor megint diáktársaság van együtt, amelyhez alkalmam van szólni, úgy szólhatnék, mint akkor, amikor részem lehetett az Isten kiváltságos kegyelméből ezeknek a dolgoknak az akkori kezdeteiben! Úgy szólhatnék akkor, mint aki magának a hallgatóságnak a lelkéből szólal meg, akinek minden idegszála együtt rezeg a hallgatóságéval; úgy éli át a dolgokat s szava éppen azért természetes visszhangra lel a lelkekben. De hát hiába, ez csak puszta óhajítás marad. Bele kell nyugodnom abba, hogy itt most egy olyan öreg diák beszél a diákokhoz, kinek koránál fogva természetesen egészen mások a szempontjai; de mégis, hadd mondja el azt, amit ő lát, s azután, ha nem is a hallgatóság lelkéből szól, a hallgatóság majd leszűri a maga számára azt, amit mégis a magáévá tehet belőle.

A jövőendő nemzedéknek a sorskérdéséről kívánok szólni. Hadd hangsúlyozom először azt, hogy a jövőendő nemzedéknek, nem egyéneknek sorskérdéséről beszélünk. Ez két különböző kérdés. Ha egyéneknek a sorskérdéséről volna szó, akkor mindegy volna, hogy a jövőendő nemzedékbeli, vagy a jelen nemzedékbeli egyénekről beszélünk-e, mert bármely nemzedékben, a múltban, jelenben és a jövőben, egyéneknek a sorsa ugyanazon a kérdésen fordul meg. Körülötte akárhogy alakul az ő nemzedékének a sorsa, attól gyökerében véve függetlenül alakul az ő tulajdon egyéni sorsa. Gonosz időkben is lehet valakinek az élete boldog, szép élet; szerencsétlen nemzedéknek a sötétségében is világíthat egy egyén, mint fénypont, amelyik másoknak is utat mutat és fordítva is: boldog időkben is volt nagyon sok kisiklott egyén, tragikusan összeomlott egyén. Az egyénnek a sorsa szerencsétlen nemzedékben, vagy boldog időben attól függ, – ez az ő sorskérdése, – hogy megtalálta-e ő az Úr Istennel azt a személyes viszonyt, amelyet maga az Úr Isten lehetővé tett és kínál minekünk, az Ő egyszülött Fiában, Krisztusban. Itt most nem erről az egyéni sorskérdésről akarok beszélni, hanem egy egész nemzedéknek a sorskérdéséről lévén szó, természetesen csak általánosságban mozoghatunk. Ha kívánságunk és reménységünk szerint úgy is jön meg, hogy a jövőendő nemzedék boldogan oldja meg a maga sorskérdését, ez nem jelenti, hogy abban a nemzedékben mindenki egyformán részese lesz annak a boldogságnak. Csak úgy nagyjában és általánosságban beszélhetünk akkor is annak a nemzedéknek a boldogságáról. És viszont, ha ez a jövőendő nemzedék elteveszti a maga sorskérdését, az általános tragikus helyzet természetesen nem jelenti azt, hogy abban minden egyes egyén is, annak a terhei alatt, egyformán fog roskadozni. Minden általánosítás igazságtalan és mindig fenntartandók kivételek vele szemben.

Azután hadd hangsúlyozzuk, hogy a jövendő nemzedék sorskérdéséről akarok beszélni, nem a jelen nemzedékéről. A jelen nemzedék sorsa, hogy hogyan alakul, arról meglehetősen meddő dolog beszélni. Nemzedékek sorsát nem lehet egy nap alatt eldönteni. Az, évtizedeken át, nő és alakul. Legfeljebb bizonyos felszínes, külső vonásait lehet egy-egy nemzedék sorsának kialakítani gyorsan. Egy-egy nemzedék helyzetének a politikai körvonalait egy-két év alaposan megváltoztathatja. És éppen olyan napokat élünk, amikor csakugyan azt kell mondanunk, hogy nagy dolgok dőlnek el, éppen ennek a nemzedéknek a sorsát illetően, de csak annyiban, amennyiben ennek a nemzedéknek a külső sorsára tekintünk. Egész Európa valamennyi nemzetének a külső sorsa most forog kockán, és talán hónapokon belül eldőlt jobbra, vagy balra. Ezek azonban olyan folyamatok, amelyekbe a mi szavunk nem szólhat bele. Ezek olyan kérdések, amiket a harctereken döntenek el. Ezekről beszélgetni, előadásokat tartani, tanácskozni és elmélkedni meglehetősen felesleges és meddő mesterség. Nem is a mi mai nemzedékünk sorskérdéséről, hanem az elkövetkezendőéről beszélek, amelyik most még titkon alakul és készül elő, amelyiknek éppen azért nemcsak a külső kereteiről, hanem a belső lényegéről is lehet szó, és amelyikről érdemes beszélni. Mert hiszen amilyen gondolatoknak a magvai ma elejtődnek a lelkekben, olyan lesz majd, annak megfelelő lesz majd az élet realitásában megmutatkozó termés 30-40 esztendő múlva.

Ezeket előre bocsátva hadd állapítsuk meg azt, hogy nagy betűkkel rá van írva a világ mai helyzetére, és igazán nem kell hozzá valami éleslátás, hogy az ember leolvashassa, hogy itt valami kialakulóban van, forrongóban van. Vajúdik a mai világ, és egy új korszak akar megszületni. Ha azt kérdezzük, hogy mi lesz ennek az új korszaknak a lényege, mi az, amit valójában keres, ami felé, ha tántorogva is, bizonyára mégiscsak nap-nap után előrehalad a világ és benne a mi nemzetünk is, erre sem adhatunk valami meglepő feleletet. Elég világos, hogy mit kell felelni, és el is mondták már százszor és ezerszer. *A közönségnek* az igénye mozgatja a világ életét ezekben a mostani vajúdáiban.

A mögöttünk lévő korszak nem a közönségnek a korszaka volt, hanem a versenynek a korszaka. Óriási új mezők nyíltak az emberiség előtt már csak földrajzilag is, a világ felszínének óriási új területei kapcsolódtak be gyakorlatilag is az életbe, miután már ismertekké váltak az előző évszázadok folyamán. A közlekedési eszközök közel hozták a népeket egymáshoz s így az, ami elméletileg tudott és ismert terület volt a világ túlsó végén, most kihasználhatóvá, gyakorlatilag jelentős területté vált. És a bírás lehetőségeinek ilyen földrajzi, területi kitérülésén kívül a technika fejlődése is mennyi új lehetőséget nyitott meg. Széles új mezők támadtak az emberi tevékenységnek. Igen nagy területen szabad volt a verseny, sőt az volt mindenkinek, a közönségnek is az érdeke, hogy mindenki fusson, amennyire csak tud, fejtse ki a maga energiáját, amennyire tőle telik. Nem is csak az egyéneknek a versenye indult meg, hanem népeknek és nemzeteknek a versenye is jellemzi ezt a mögöttünk lévő korszakot.

És tagadhatatlan, hogy ennek megvolt a maga sok haszna és nyeresége, de az is egészen világos, hogy ez az idő lejárt már. Lassanként telítődött a világ az erővel. Már nem volt olyan tágas ez a tér, a versenyben egyre jobban ütköztek egymással az erők és egyre sürgetőbbé vált a követelmény, hogy rendeztessenek el egymás mellett, szabályoztassanak, az egymáshoz való viszonyok foglaltassanak össze valamilyen rendben. Úgy látszott az elmúlt világháború végeztével, – hogy milyen hazug látszat volt, arra hamar rájött a világ, talán senki sem előbb, mint mi, magyarok, – úgy látszott, mintha abból a nagy összezapásból végül is megszületnék valami elrendeződés. Megszervezték a Népek Szövetségét. Csakhamar kitűnt, hogy ez csak álarc volt, amelyik alatt éppúgy, sőt még kíméletlenebbül, folyt tovább a verseny. De jellemző volt, hogy már legalább az álarcnak ilyennek kellett lennie. Az összefogásnak, az elrendeződésnek, a közönségnek igénye előtt legalább egy ilyen hazug, képmutató

hódolattal adózni kellett, mert az az igény már nagyon erőteljesen jelentkezett. És nyilvánvaló, akármilyen titokzatos is legyen még a jövő, amelyre ki fogunk érkezni ennek a most dúló még nagyobb háborúnak a végén, az nyilvánvaló, hogy a világ erőinek sokkal nagyobb összefogása, egybeszervezettsége fog belőle következni, mint amilyen valaha volt. Erről nem kell bővebben beszélni. Nemzetközi jelentőségű politikai megnyilatkozásokban mindennap a fülünkbe cseng ez a követelmény.

De az egyes nemzeteken belül is ugyanezt állapíthatjuk meg. Itt is letelt az ideje az egyéni versenynek, és ami abból megszületett: az osztályharcnak, mert hiszen egész egyéneire sohasem hullhatott szét egyetlen nemzet sem. Ez a végleges feloszlást jelentette volna. Az individualizmus mellett legalábbis annyi összefogásnak és közösségnek kellett lennie, hogy az azonos érdekű egyének egy táborba verődjenek, és ezek a táborok folytatták egymással a versenyt, a harcot. Ez is tűrhetetlenné vált már. Ma hangosan, harsányan szól minden nép lelkében a népi egység követelménye. Nem kell erről sem bővebben beszélni. Mindennap találkozunk vele a magunk közelében, nem is csak politikai életünkben, hanem művelődési intézményeinknek az alakulásában. Gondolok a népfőiskolákra. Gondolok sok mindenre, amire mindnyájan gondoltunk ez alatt az egy-két perc alatt, amiből mindig az tűnik ki, hogy a magyar lélek – és ez nem kivétel, ugyanez megtalálható más országokban is, – nem tűri tovább azt, hogy részekre szaggattassék az a test, amelyben ő mint lélek él, hanem egy lélekként egy testben akar élni, amelyben a tagok nem egymás ellen fordulnak, hanem egymásért élnek, egymásra utaltságuk tudatában, lényegi azonosságuknak a tudatában.

Ez az a követelmény, amelyiknek egy vagy más formában feltétlenül érvényesülnie kell a következő nemzedékben. A következő nemzedék embereinek egymással egységben kell élniük. Az „aki bírja, marja” elv már csak múzeumi emlék lesz. Azzal le kell számolnia mindenkinnek, akár tetszik neki, akár nem, hogy ő csak egy sejt a társadalmi közösségnek a nagy szervezetében. Nem élheti a maga külön életét.

Mármost azt mondhatná valaki, hogy hiszen utóvégre mindig így volt. Természetes, hogy mindig így volt. Mióta van társadalmi élet, mindig úgy volt, hogy az egyén csak egy sejt volt a nagy organizmusban. De a mögöttünk lévő korszakot az jellemzi, hogy ha gondolt is erre az egyén, éppen csak annyira gondolt, amennyire muszáj volt, s igyekezett ezt a muszájt a lehető legcsekélyebb mértékre redukálni. Tényleg benne élt a közösségben, de nem szeretett rágondolni. Csak annyiban igazodott ehhez a tényhez, amennyiben kényszer kényszerítette rá. Azután igyekezett fölibe emelkedni és megfeleltkezni róla. A jövődönnek az embere nem ennek a szükséges minimumnak a mértéke szerint fog benne élni a közösségben, hanem nagyon hangsúlyozottan a tudatának az előterében kell, hogy álljon az, hogy ő nem magáért, hanem a többiekért él, és neki nincs külön élete, csak a többiekkel együtt. Ezt követeli a jövődő.

Mármost az a kérdés, hogy hogyan fogja ezt a jövődőt megkapni, hogyan válik ez a követelmény valósággá. Ezt a kérdést fel kell vetnünk, mert fel nem vetni ezt a kérdést, és egyszerűen átsiklani felette annyi volna, mint elárulni, hogy nem ismerjük az emberi természetet. Ha nagyon egyoldalú megállapításnak is vesszük az egykori filozófusnak a mondását, amelyik szerint *homo homini lupus*, azért egészen megfelelkezni arról a nagy igazságról, ami benne van, nem lehet. Van az emberi természetben valami mélyen gyökeredző ellenállás azzal szemben, hogy neki más emberekkel együtt kelljen élnie. Vagy ha mégis tudomást vesz arról, hogy vannak rajta kívül más emberek, hajlandó legfeljebb annyiban tudomást venni róluk, amennyiben a farkas tudomást vesz a martalékaról, amelyikbe belevághatja a fogát. Mintha a többi ember csak az ő kedvéért volna ott, hogy ő lakjék jól. Eszközeinek tekinti őket, talán

meg is becsüli addig, amíg jól használhatja őket, de amelyik pillanatban nincs szüksége rájuk, és nem használnak neki, elhajítja, mint hasznavehetetlen eszközöket, és többé semmi köze nincs hozzájuk. Nevezzük egyszerűen a nevén: valami mélyen gyökerező önzés van az emberi természetben. Nem használ semmiféle illatos szappan, amivel akár ezerszer mossuk is az embert. Ez nem felületi tisztátalanság, amit le lehetne tisztogatni róla. Ez bele van ivódva a húsába és a vérébe. Ez az ember ösztönében gyökerezik.

Mit csinál majd a jövőendő ezzel az emberi önzéssel? Az önzéstől így megfertőztetett emberi természetben hogyan építi fel azt a közösséget, amelyikben minden ember összhangzatosan beleilleszkedik a többiekkel való együttesbe? Erre azt lehet felelni: hogy ha nem megy másképp, akkor erőszakkal mennie kell. Aki nem hajlik, annak törnie kell majd. Az élet nem állhat meg. A fejlődés rohan a maga útján, és ha elérkezett egy olyan fázisához, amelyik megköveteli a kollektív rendet, amelyikbe az egyéneknek bele kell illeszkedniük, hát akkor az élet nem fog sokat disputálni. Nem fogja kérdezni, hogy tetszik-e, vagy nem, hanem keresztül fog gázolni az egyéni önzésnek minden tiltakozásán, és bele fogja szorítani az egyént a közösségnek az együttesébe. Ilyesminek az előjeleit már látjuk. Igaz ugyan, hogy itt-ott átmeneti jelenségeként könyvelik el őket. Azt mondják, hogy ezek forradalmi tünetek. De elgondolható, hogy állandósulhatnak is.

Ha nincs más lehetőség, bele kell ebbe nyugodni, de mégis azt kell akkor is mondani, hogy nem nyugodhatunk bele valami nagy örömmel. Az erőszak uralma alatt lehet ugyan meghajolni fontos érdekekből, de csak sóhajtozva, akármilyen nyereséggel jár is.

Ha erőszak biztosít valami fontos érdeket, ugyanakkor ellensúlyozzák ezt a nyereséget mindig fájdalmas veszteségek is.

Odavész a szabadság. Mert azzal tisztában kell lennünk, hogyha egyszer életbe kell léptetni erőszakos uralmat azért, hogy elfojtsa minden olyan önzést, mely a közösségnek a rovására volna, akkor az erőszakos uralom nem fog nagyon válogatni. Nemcsak a tényleg kártékony dudvákat akarja irtani, hanem azokkal együtt ki fog szaggatni sok nemes hajtást is, el fog nyomni és fojtani sok áldott és értékes erőt is. Olyan lelki légnyomás fog ránehezedni az egész életre ilyen uralom alatt, amelyikben az emberi életnek a legfinomabb, a legértékesebb erői nem tudnak kibontakozni. Madách megrajzolta ezt a falanszter-rendszerben. Felesleges erről bővebben beszélni. Eszményünk nem lehet ez még akkor sem, hogyha teljes mértékben biztosítja azt, amiről most a jelenlegi világ-kризisben szó van: a kollektív érdekeknek, az összefogásnak, a rendnek, a közösségnek az érdekeit.

Odavész a szabadsággal együtt az őszinteség is, mert erőszakos uralom alatt sokan meg fognak hajolni látszatra: természetesen féltik a bőrüket, nem fognak nyíltan szembehelyezkedni, de amikor nem látja senki őket, magukban lázadozni fognak, és amikor egymás közt vannak, zárt társaságban, szitkozódni fognak. És minél tovább tart egy ilyen állapot, annál alaposabban ránevelik a társadalomnak a nagyobb köreit egy gyalázatos színészkedésre. Ez sem lehet eszmény.

És odavész a társadalom egész épületének a biztonsága. Mert erőszakkal fenn lehet ugyan tartani valamit, de csak úgy, hogy az erőszak egyre fokozódik. Az erőszaknak újabb erőszakra van szüksége, hogy önmagát biztosítsa. Szuronyok hegyén nem lehet ülni, legalább is nem sokáig. A világtörténelemnek az évezredek azt bizonyítják, hogy minden rendszer, amelyik erőszakra van felépítve, előbb-utóbb összeomlik. Mesterségesen fenntartott rendszer, s az ily mesterséges erőfeszítésnek egyszer elfogynak az energiái. Egyszer ellankad az ébersége.

Egyszer valahol repedések támadnak. És meglepetésszerű gyorsasággal bekövetkezhet a vége. Ezért sem lehet eszményünk ilyen formában a jövőendő.

Itt érkezünk a jövőendő nemzedék sorskérdéséhez. Ha a jövőendő nemzedéknek szüksége van arra, ha ez az ő történelmi életszükséglete, hogy az ő életét a közösség hangsúlyozott tudatában élje: nincs-e valami más mód arra, mint az erőszak, hogy az egyes emberben lévő önzés elfojtassék, és hogy ez a természettől fogva önző ember alkalmassá váljék arra, hogy összehangzatos közösségben éljen egymással? Ha elismerjük is, hogy szükség lehet arra, hogy kívülről kényszerítsék rá a jövőendő emberét, nincs-e mégis egy más lehetőség arra, hogy ő belülről készüljön fel erre, és így feleslegessé váljék a külső kényszer, minden hátrányával együtt?

Mindnyájunk előtt ismeretes a régi allegória, Menenius Agrippa meséje a testről és annak a tagjairól, amelyikkel ez a bölcs római egyszer a plebejusokat megpróbálta belátásra bírni, és a tudatára ébreszteni őket annak, hogy ők csak egy része a respublicának, és nekik a többiekkel egy közös életbe kell visszatérniük. A belátásra apellált, és arra mindig lehet apellálni, és pedig sikerrel is, hiszen utóvégre minden értelmes ember kénytelen belátni, hogy egymásra vagyunk utalva. Egy közös életet kell élnünk. Csak egy nagy baj van: az, hogy ez a világos és bölcs emberi belátás a legkritikusabb pillanatokban cserben szokott hagyni bennünket. A részeges ember józan állapotában olyan világosan belátja, hogy neki árt az ital. Talán nem is kell neki magyarázni, ő jobban tudja. De amikor elmegy a kocsmajátó előtt, akkor hiába tudja. Valami mégis megfogja és beviszi őt oda. Nem az értelem kormányozza az emberek életét. Azon a jó tanácson nagyon könnyen keresztül gázolnak az emberi lélekben feltámadó vágyak, szenvedélyek, indulatok, ösztönös erők.

De eszünkbe jut, hogy ugyanazzal az allegóriával, a testnek és tagjainak allegóriájával, még egy helyen találkozunk az ókori irodalmak egy másik ránk maradt örökségében, a Szentírásban. Pál apostol is beszél róla. És ő nem úgy mutatja ezt fel, mint valami nyilvánvaló igazságot, amit mindenki beláthat, és aminek alávétve magát, mindenki követhet, hanem úgy mutatja fel, mint ami valóság azoknak, akiknek ő arról beszél az ő levelében; azoknak az életében ez megvan. Ők úgy élnek, mint egy test; egyenként annak a tagjai; nem azért, mert belátták, hogy ez értelmes dolog, elhatározták, és azután megcsinálták, hanem azért, mert minden emberi belátásnál valami hatalmasabb erő megragadta és egybeolvasztotta őket, – egyekké lettek. Egyszer csak ráeszméltek, hogy nini, egy test vagyunk és egyenként annak a tagjai.

Az egyház ez a test, a Krisztusnak a teste. Ennek a testnek az életében megvan a közösség. Ha egy tag szenved, vele együtt szenved minden tag, ha egy tag tisztességgel illetetik, vele együtt örülnek mind, – mondja az apostol. Egyiknek sincs külön élet-lehetősége. A többiektől elszakadva magát ítélné ki-kí sorvadásra. Csak úgy fejlődhet, és úgy fejlődik is tényleg, hogy minél jobban belekapcsolódik a többiekkel való együttélésbe.

A jövőendő nemzedéknek a nagy sorskérdése az, – hadd vonjam le a konzekvenciát, – hogy ugyanez a valóság, az egyház, ez az élő test, ez az embereket belülről, lelkileg egyesítő hatalom, elég erős lesz-e a következő nemzedékben; hogy ebben a közösségben egymásra találjanak-e az emberek, összeforranak-e egymás testvéreivé? Ha nem is mind, minden nép, minden ország utolsó szál emberéig, de legalább annyian, hogy belőlük egy ilyen közösségi összetartozásnak, mondjuk egyszerű szóval: egymás szeretésének a lelke ki tud-e áradni és olyan egészséges közszellemet tud teremteni a többiek életében is, ahol szégyenletes dolog lesz az egyéni önzés a többiek rovására; ahol lehetetlenné teszi azután magát az egyéni

haszonnak olyan keresését, az egyéni dicsvágnak, a hatalomvágnak olyan hajszolását, amely mások érdekein keresztülgázolásra vinné őt.

Ismétlem, ez a jövőendő nemzedék sorskérdése. Ha él ilyen egyház az eljövendő nemzedékben, ha abból ilyen szellem árad ki, akkor a tovarohanó élet nem lesz kénytelen külső erőszakkal biztosítani a maga érdekeit, mert azok belső lelki erőkből kiérlelődve önként adódnak majd, és akkor jól megoldódik minden, és boldog korszak következik el erre a nemzedékre.

Meg kell természetesen jegyeznem, félreértések elkerülése végett, hogy amikor az egyházzal beszélek, nem azt értem alatta, amit úgy a mai közéletben szoktak egyház alatt érteni, hanem, amint utaltam is rá, azt értem alatta, amit Pál apostol ért. A mai közéletben egyház alatt egy jogilag is biztosított, megszervezett, történelmi intézményt értünk. Mi reformátusok elsősorban a mi magyar egyházunkat, a maga öt egyházkerületével, azokban annyi s annyi egyházmegyével és egyházközséggel, sokféle intézményeivel stb. stb. és a mindent egybefoglaló nagy országos szervezetével.

Ne legyen e tekintetben sem félreértés, hogyha azt mondom, hogy én most nem erre gondolok, azzal mindennek a jelentőségét egy hajszálnyival sem akarom csökkenteni. Ez az elmúlt négy századból reánk származott szent és drága örökség. De hogy ez úgy, amint ma van, a jövőendő nemzedék sorskérdését nem oldja meg, az egészen bizonyos.

Az az egyház, amelyikre én rámutattam az előbb, az valami másfajta egyház kell, hogy legyen. Ennek az ilyenfajta, mai értelemben vett egyháznak a helyzete abban a jövőendőben, amelyik felé rohan velünk az élet, nagyon bizonytalan. Látjuk ennek is már előjeleit, ha szétnézünk a nagyvilágban. Protestáns egyházaknak évszázados, jól kiépített bástyái itt is, ott is repedeznek és ingadoznak. Anyagi fenntartásuk lehetősége kétségessé vált. Azokban az intézetekben, ahol a vezetők nevelkedtek, nagyon megfogyatkozott a tanuló ifjúság. Itt-ott máris kénytelenek egészen új megoldáson törni a fejüket a felelős vezetők. Minket ezeknek a más országokban végbemenő változásoknak legfeljebb gyöngé szellőcskéi érintenek, és szívből kívánom, adja Isten, hogy viharos formáikban ne is jussanak el hozzánk ezek. De elméletileg beszélve, mint ahogy református egyházunknak ez a mai alakja a történelem folyamán alakult ki, ugyanúgy nagyon jól elgondolható az is, hogy ilyen viharos történelmi időkben megint további nagyon lényeges átalakuláson is mehet át, úgyhogy egy évszázadon, sőt egy félévszázadon belül is, egy külső szemlélő, ha ránézne a magyar református egyházra, majd rá sem ismerne, annyira más valami lesz, mint aminek mi ismerjük ma. Nem arról van szó, hogy úgy, amint ma van, ez az egyház oldja meg a jövőendő nemzedék sorskérdését, tehát erősítsük, vagy biztosítsuk anyagi fenntartását, szilárdítsuk az intézményeit, legyen gondunk rá, hogy minden szerve jól működjék, fennakadás és zavar nélkül, stb. stb. Nem jókarban tartásáról és konzerválásáról van szó valaminek, ami négy évszázados történelmi örökségünk. Nagyobb dologról van szó. Olyasvalaminek a megvalósulásáról, ami örök isteni parancs. Ami az Isten Igéjének a parancsa. A mi egyházunk mai adottságában nem annak a megvalósulása. Csak egy kiváltságos ajándékul ránk szállott keret és lehetőség rá. – Hogy nem annak a megvalósulása? – Hát olyan élő test ez, amelyikben ha egy tag szenved, szenvednek vele együtt a tagok mind? És ha egy tag tisztességgel illetetik, vele együtt örülnek a tagok mind? Megvan ebben az a közösség, az az egymásért élés, amelyiknek a követelménye hangzik felénk a jövőendő nemzedék életében? Úgy, amint ma van, tudja ezt adni a mi egyházunk úgy, amint adnia kellene a Szentírás szerint?

Nem vagyunk hálátlanok mindazért, amit neki köszönhetünk; alázatosan elismerjük, hogy nem. Nem is akarunk ebből más konzekvenciát levonni, csak azt az egyet, hogy ha ilyen

hiányokat látunk benne, amelyek ilyen történelmi időkben elsősorban öreá magára nézve veszedelmesek, mert ilyenek miatt érhetik végzetes krízisek a felénk torlódó évtizedek során, – ha ilyen hiányokat látunk benne, az a szívünk imádsága és az a szívünk elhatározása, hogy ezeket a hiányokat orvosoljuk. Azt akarjuk, hogy az adott lehetőségek közt válják valósággá az Isten akarata benne. Újuljon meg, elevenedjék meg és legyen azzá, aminek lennie kell: a Krisztus élő testévé, amelyikben a tagok a bankigazgatótól kezdve az utolsó tanyai napszámosig testvérek, testvérek azért, mert egy az Uruk, egy az életüknek a középpontja. Azért tagjai ennek az egyháznak, mert a Krisztusnak a tagjai, Benne hisznek és Benne élnek, Vele egyek és ezért egyek egymással is. Egyek egymással, mert mindnyájukban ugyanaz az élet lüktet. Nem kívülről viselik billogként a református nevet, hanem tele van a szívük azzal, amit az jelent, és ha egymással találkoznak az utcán, vagy a vasúton, vagy akárhol, és egymásnak a szavából kicsendül az, hogy a másiknak a lelkében is ugyanaz a hit él, ugyanabban találta meg ő is mind életében, mind halálában egyetlen vigasztalását, tudniillik, hogy ő a Krisztusé, akkor összevillan a szemük és átérzik, hogy egyek vagyunk. És egyek egymással azért is, mert egy a céljuk és a megbízatásuk az egy közös Úrtól, aki egy közös életet teremtett bennük, egy parancsot is kaptak: hogy Róla tegyenek bizonyosságot, az Ő dicsőségét hirdessék ennek a világnak, és az Ő uralma alá hajtsák annak az életét. Ebben munkatársak, bajtársak, és egymásnak vetik a vállukat, hogy jól megállhassák a helyüket ebben a harcban, s ne múlják el egyetlen év se hiába, hogy előre ne vinnék az Ő zászlaját. Ilyennek szeretnénk mi látni a mi egyházunkat.

Ezzel nem szabunk elé új programot. Négy száz esztendővel ezelőtt a mi őseink megszövegezvén a maguk hitvallását, már akkor is ezt vallották, ezt értették egyház alatt, ilyenek akarták azt látni. Ne kutassuk most, hogyan történt, hogy abból azóta sok minden feledésbe ment, úgyhogy nem is gondolnak már reá úgynevezett reformátusoknak a tízezrei sem. Ne kutassuk azt sem, hogy még azok sem gondolnak rá, akik különben gondolnak rá, hogy miért vannak meg olyan jól anélkül, hogy ezt a valóságban is követelnék és szolgálnák. Elég azt megállapítanunk, hogy büntetlenül sokáig ez iránt az egyház-eszmény iránt nem maradhatunk közönyösek, mert akkor saját magunkkal vagyunk ellentmondásban. Ennek a meglátására újra fel kell ébrednünk. Ennek a szolgálatára újra fel kell esküdnünk. De tegyük mindjárt hozzá, ha még más időkben lehetne is ezt halogatni, ezekben a mostani időkben történelmi parancs az, hogy felébredjünk, és ez az egyház legyen megint a mi egyházunk. A jövőendő nemzedék sorskérdése ettől függ. Nemcsak a magyar református egyház van hivatva a magyar jövőendő számára ezt a lelki szolgálatot elvégezni, de mint ennek az egyháznak a fiai, Isten előtt való alázatosságunkban is büszkén érezhetjük, hogy egyetlen más közösségnek sincsenek akkora lehetőségei és feladatai, mint a mienknek. Kimondhatjuk, hogy elsősorban mégis a mi egyházunkon fordul meg. Ha a magyar református egyház válik igazán szeretetközösséggé, Krisztus-hívó, élő lelkeknek eleven egységévé, akkor a magyar jövőendő külső erőszak nyomása nélkül is olyanná lesz majd, amilyennek azt a fejlődő élet megköveteli. Lesz benne embereket egymáshoz közel vonzó, egymással megértető, egymással összehangoló lélek elegendő, lesz elég erkölcsi erő, amelyik elől el kell bújnia minden önzésnek, minden tolakodó egyéni érdeknek. Lesz elég tisztaság a magyar közfelfogásban, amelyik a közérdeket, az egyetemes érdeket mindig, minden egyéninek föléje helyezi.

És örömmel állapíthatjuk meg, hogy szertenézve ezer meg ezer jelét látjuk annak, hogy ez nem is csak a mi követelményünk, amit így felállítottunk elméletileg egy előadás fejtegetéseiből. Ez magának az Úr Istennek olyan eleven akarata, amelyen Ő maga munkálkodik az Ő titokzatos lelkének minden erejével. Nehéz az országnak olyan részébe elmenni manapság, ahol itt vagy ott ne találjon az ember egy kisebb vagy nagyobb csoportot a mi egyházunk tagjai közt, akik nem a szokványos régi egyházi életet élik úgy, amint azt mások is élik, –

vagy talán nem is élük már, – hanem keresik az egymással való közösséget, egybe vonzatra és összekapcsolva Krisztus által közösségbe. Az egymásra találásnak és az összefogásnak a virágai nyiladoznak mindenfelé a mi egyházunk életében manapság. Csak az első tavaszi virágok ezek még, sokkal többnek kell még utánuk jönnie. De bizonyosága már ez is annak, hogy az ébresztgető, langymeleg szelek járnak, az új élet bontakozik, az Isten készíti ennek a sok vihart látott egyháznak, amelyet annyi veszedelmen át megtartott, a jövőndőt. Azért tartotta meg bizonyára, mert még csak ezután akarja igazában felhasználni az Ő céljaira a magyar nemzet életében, és általa akarja a jövőndő magyar nemzedék sorskérdését is megoldani.

Ezt látni, világos parancs a számunkra. Tudhatjuk: hol a helyünk és mi a dolgunk. Harminc esztendővel ezelőtt, amikor sokat járva az országot, az akkori Keresztyén Diákmozgalom szolgálatában, sokszor tartottam beszédeket, akkor nem igen esett szó hasonló dolgokról, mint a mai alkalommal. Krisztusról volt szó. Volt szó arról, hogy mit nyújt Krisztus. De abban a vonatkozásban, hogy mit nyújt teneked, és mit nyújt énnekem. Volt szó arról, hogy milyen más élet a Krisztusban való élet, milyen gazdag élet. Most sincs másról szó. Ugyanarról, csak még hozzá teszünk valamit. Azt, amit az idők parancsolnak. A Krisztusban nekünk kínálkozó szabad, a gazdag, igaz életet nemcsak azért kell megragadnunk, mert nekünk, magunknak szükséges és jó, hanem azért, mert az által válunk a jövőndőnek az építő köveivé. Azt elnyerve bekapcsolódunk egy hálózatba, egy szent közösségbe a többiekkel, amelyiknek az áldásaiból a világ is megtanulhatja, hogy mit jelent a közösség, a mi nemzetünk is megtanulhatja, mit jelent a magyar közösség. Ahol a diákéletben egy páran, csak ketten-hárman, nyolcan-tízen, húszan-harmincan egymást megtalálták Krisztusban, Ővele eggyé váltak, egymással is eggyé lettek, ott látjuk egy-egy zálogát a jövőndő boldog magyar életnek. Ott szövögeti Isten keze a közösségnek a szálait, onnan árad szét a közösségnek a levegője még akkor is, hogyha az ilyen csoportokban, találkozásokban nem éppen csak Krisztus az, aki egybekapcsolja a szíveket, hanem már azért is szeretnek együtt lenni, mert hát egyszőrű emberek, diákemberek mind. Ha igazán Krisztus kapcsolja össze őket, akkor ugyanúgy együtt tudnak lenni majd lelki közösségben maguknál fiatalabb és öregebb emberekkel is, maguknál szegényebb és gazdagabb emberekkel is. Együtt tudnak lenni a közösségben bárkivel, aki a Krisztusé, vagyis bele tudnak helyezkedni az igazi élő egyházi közösségbe. Tudom, hogy a jövőndő emez ígéretének a szegedi diákság életében is megvan a záloga.

Hadd fejezzem be előadásomat azzal a szívbeli imádsággal, hogy sokasítsa meg Isten azokat, akik itt diákéveik alatt ilyen közösséget találtak egymással, és amit ebben a közösségben nyertek és tanultak, és fognak még nyerni és tanulni, segítse meg Isten őket majd annak a kamatoztatásában, gyümölcsöztetésében diákéveik elmúltával a mi református egyházunk életében. Ott várjuk őket, mert sokan majd tőlük akarják megtanulni, hogy mi az igazi egyházi közösségben élés. És kívánom, tölthessék el a rájuk váró évtizedeket majd életük során úgy, hogy sokaknak megmutathassák az utat.

REFORMÁTUS FIGYELŐ

Szerkesztik: Dr. VICTOR JÁNOS, MURAKÖZY GYULA, BERECHKY ALBERT

„Ami az ég alatt van, mind enyém”

Isten tulajdonjoga, – Az emberi birtoklásnak van isteni alapja? –
Fogyasztási és termelési javak. – Lehet-e megdönteni a kapitalizmust?

Irta: dr. Victor János

Ez alatt a cím alatt néhány hónappal ezelőtt reflexióinkkal kísérve részleteket közöltünk egy cikkből, amelyet – részben nagy terjedelme miatt, részben a reflexiókban érintett gyöngéi miatt – nem közölhattunk a maga egészében.

A cikk tárgya azóta is és még bizonyára jó ideig annyira előtérben álló kérdése a mi nemzedékünk gondolkodásának és vívódásának, hogy még sokszor vissza-vissza kell térnünk reá. Hogy amikor ezt most is megtesszük, az elmondandókat éppen az említett cikkhez fűzzük megint, annak oka egyrészt az, hogy benne a kérdés lényege élesen kiütözik, másrészt az, hogy még nyomatékossabban szembe szeretnénk helyezkedni a cikknek egy állásfoglalásával, mint ahogy azt akkori reflexiókban tettük.

Ez az állásfoglalása abban áll, hogy a mainál kielégítőbb, boldogabb társadalmi berendezkedés alapjául a magántulajdon és általában bármiféle emberi tulajdon elvével szemben az Isten kizárólagos tulajdonjogát tűzi ki.

Rámutatunk arra, hogy az Isten tulajdonjogának ez az elve, bármily szent és büntetlenül meg nem sérthető erkölcsi elv, gazdasági rendet szabályozó jogi elvnek magában véve semmitmondó. Egyszerűen azért, mert az Isten tulajdonjoga és az emberi tulajdonjog nem egymást kizáró alternatívák. Az Isten tulajdonjogának teljes elismerése mellett még mindig egészen nyílt kérdés maradhat az, hogy már most hogyan forogjanak az Isten teremtettségének javai az emberek kezén. Mert bármily igaz is az, hogy „ami az ég alatt van, mind enyém”, ugyanolyan igaz az is, hogy erről a teremtetett világról elhangzott a szó az emberhez: „Imé, néktek adom...” Bizonyos, hogy az ember ennek a reáhárított tulajdonjognak csak átmeneti élvezője. Előbb vagy utóbb búcsút kell vennie mindentől, amit ebből a világból a magáénak mondhat. Az is bizonyos, hogy az ember csak az Isten megbízásából élvezi a maga tulajdonát, és azt nem használhatja a maga kénye-kedve szerint, hanem felelősséggel és számadással tartozik azért, hogy Megbízójának az akarata szerint gazdálkodott-e javaival. De világos, hogy ha abszolút értelemben csak Isten az Úr és a Gazda minden fölött, másfelől, relatív értelemben, az ember is úr és gazda a rábízott javak fölött.

A kérdés éle abban van már most, hogy ebben az emberi birtoklásban megállhatnak-e olyan nagy különbségek, mint amilyeneket a mai gazdasági rend fölmutat? „Van-e ennek a különbségnek mélységes, örökkévaló alapja, megokolása, vagy csak ideigvaló emberi találmány, tovatűnő felhőárnyék a föld ábrázatán, mely örök rendíthetetlen igazságokat borít homályba egy időre, s aztán kitisztul a láthatár?” – ahogy a cikk írója kérdi.

De erre a kérdésre nem lehet sem igennel, sem nemmel felelni mindaddig, amíg meg nem teszünk egy fontos megkülönböztetést. Milyen javaknak a birtoklásáról van szó? Fogyasztási vagy termelési javakról? Eszerint alakul az egész kérdés eldöntése.

Ha a fogyasztás javairól van szó, akkor nyilvánvaló, hogy a fölvetett kérdésre csak határozott tagadással lehet felelni. Nem egyeztethető össze az Isten tulajdonjogával az olyan emberi birtoklás, amely mellett az emberek egy része nem nevezheti tulajdonának azt, amire emberhez méltó életében szüksége van. Kell, hogy legyen ruházata, kenyereskosara, családját eltartó élesthelye, lakása, szellemi szükségletei kisebb-nagyobb mértékű kielégítésére elégséges pénztárcája, amelyre azt mondhatja: „enyém” és amellyel való sáfarkodása az ő joga és kötelessége. Az olyan társadalmi berendezkedés, amely mellett dolgozni akaró emberek nem juthatnak hozzá ehhez a tulajdonjoghoz, vagy amely mellett tényleg dolgozó emberek is elesnek attól a méltó jutalomtól, hogy ezt a tulajdonjogot élvezhessék, – arcul üti az Isten tulajdonját. Mert az Isten arra rendelte az Ő teremtettségét és azért bízta rá az emberre, hogy az ember megtalálja benne a maga életének fenntartásához és fejlesztéséhez szükséges javakat. Ha az ember gazdasági berendezkedése ezt a célt nem tudja szolgálni, megérett az Isten ítéletére és az előbb-utóbb utól is éri. A mi mai világunk felett is azért sötétlik a rossz lelkiismeret borús nyugtalansága.

Egészen más kérdés az, hogy összeegyeztethető-e az Isten tulajdonjogával a termelési javak birtoklásában való emberi egyenlőtlenség? Vagyis, hogy van-e valami „örökkévaló alapja”, hogy a szántóföld, az erdő, a halas víz, a bányák, és vegyük hozzá: a műhely és a gyári üzem, tehát mindaz, amiből a fogyasztási javak előállnak, tulajdonában legyen az egyik embernek, és ne legyen tulajdonában a másik embernek? Erre a kérdésre nem lehet másként válaszolni, mint úgy, hogy ez nem csak összeegyeztethető az Isten tulajdonjogával, hanem csakis ez egyeztethető össze azzal. Mert ez nem jelent mást, mint azt, hogy az emberek gazdaságilag is függő viszonyban vannak egymástól. Az egyik ember, akinek nincs, szükséges javait csak a másiktól réven szerezheti meg, akinek van. És ez a gazdasági életben megnyilatkozó függés szakasztott ugyanaz a törvény, amely az életnek minden más területén is érvényesül. Akármennyire nem tetszik is ez az atheista társadalomszemléletnek, amely úgy szeretné felépülve látni az emberi életet, mint egyenrangú atomok mechanikus halmazát, az Isten úgy teremtette és úgy igazgatja az emberi életet, hogy abban organikus rendnek kell nyilvánulnia. Nem egymás mellé rendelt, hanem egymás fölé és egymás alá rendelt emberek szövődése élhet csak ezen a világon. Különbségek vannak testi munkabírásban, lelki rátermettségben, szellemi képességekben – és mindenben, ami az emberben erre a világra szóló ajándék. Sok dolog van, amiből az egyik dúsan kapott, a másik szegényesen van ellátva, a harmadik pedig semmit sem nyert. Ezért vagyunk egymásra utalva minden tekintetben, hogy az egyiknek adományai szolgálhassanak a másiktól, amiben az fogyatékos, – és viszont. Ez az isteni rendelés az „örökkévaló alapja” annak, hogy a földi javak előállításához is az egyik többet, a másik kevesebbet, a harmadik pedig semmit sem nevezhet a magáénak a dolgozó két kezén és agyán kívül.

Ez az a nagy elv, – hogy nevén nevezzük: a kapitalizmus alapelve, – amely körül ma áll a világtörténelmi jelentőségű harc.

A kapitalizmus védelmében?

„Szocialista keresztyének.” – A keresztyénség désinteressesment-ja?

– Kiátkozás vagy türelem. – Kompromittált igazságok.

A kapitalizmus körül napjainkban folyó nagy küzdelemben, amint legutóbbi számunkban kifejtettük, egy olyan elv forog kockán, amely megdönthetetlen isteni rendelés lévén, a maga védelmére szólítja a keresztyénség minden latba vethető erejét. Ahogy nevezni szokták: „a magántulajdon szentségének” elve ez. Pontosabban körülírva: a termeléshez szükséges javaknak, a termelési eszközöknek magánbirtoklását jelenti ez az elv, mert hiszen a fogyasztási javak, élelem, ruha, bútorzat stb. még a kommunista elgondolás szerint is védett magántulajdont kell, hogy képezzenek. A termelési eszközöknek magántulajdonban való meghagyása egyúttal az emberek gazdasági egyenlőtlenségét jelenti, – vagyis azt, hogy nem lehet mindenkinek földje, bányája, gyára stb. És ennél fogva jelenti az emberi társadalom organikus összefüggését, amely szerint azok, akik nincsenek birtokában a termelés eszközeinek, bizonyos függő viszonyban állanak azokkal, akik birtokosai ezeknek a javaknak. Van munkaadó és van munkás, és ennek következtében vannak társadalmi osztályok, amelyeknek a gazdasági elhelyezkedése annyira különbözik egymástól, hogy érdekeik ellentétbe is kerülhetnek egymással és „osztályharcra” kerülhet közöttük a sor, ha az érdekellentéteket idejében nem tudjuk megoldani.

Jól tudjuk, hogy ez ellen a társadalmi berendezkedés ellen nagyon komoly keresztyén hangok is hangzanak el. Ismerünk hazájukon kívül is ismert és tisztelt nagy keresztyén személyiségeket, sőt ismerünk egyes országokban keresztyén mozgalmakat, akik, illetve amelyek magukévá tették a szocializmus eszményét és Krisztus szellemének nevében olyan társadalmi rendet követelnek, amelyben nincs többé osztálykülönbség, mert „szociális termelés” folyik: a termelés eszközei a közösség birtokában vannak, nem pedig magántulajdonban. Ezekkel a jelenségekkel szemben azonban még odáig sem vagyunk hajlandók elmenni, hogy a keresztyénség nevében érdeketlenséget jelentsünk be az egész vitában. Csábító volna egyszerűen arra az álláspontra helyezkedni, hogy a keresztyénség fölötté áll az ellentétes társadalmi elveknek és éppúgy lehet valaki keresztyén a kapitalizmus védelmében, mint a kapitalizmus ellen fölvonuló szocializmus harcaiban. Azonban, ha igaz az, amit az emberek Isten-rendelte egyenlőtlenségéről mondtunk, akkor lehetetlen ilyen semleges páholyba ülnünk a harc láttára. El kell foglalnunk, és erőteljesen képviselnünk kell azt az álláspontot, hogy a magántulajdonnak, vele együtt az osztálykülönbségeknek eltörlése olyan mélyen az emberi életbe beleírt törvényeket sértene meg, amelyeket büntetlenül nem lehet megsérteni. Ideig-óráig lehet szocialisztikus gazdasági egyenlőséget teremteni a társadalomban, – de csak erőszakosan. Az ilyen egyenlőségnek a szabadság lábbal tiprása volna az ára, mert nem természetes, hanem mester-séges berendezkedés.

Ezzel a világeért sem mondjuk, hogy az említett szocialista keresztyének méltatlanul viselik a keresztyén nevet. És súlyos hibának tartanók, ha valaki, – mint ahogy sokszor tényleg megtörténik, – minden szocialista meggyőződésű embert *eo ipso* istentagadó hitetlennek akarna bélyegezni, és ki akarná közösiíteni a keresztyének közösségéből. Csak azt állítjuk, hogy az ilyen szocialista keresztyének ezen a ponton, – szocialista társadalmi eszményeik és reményeik dolgában, – nem jó keresztyének. Sok tekintetben lehet a keresztyénségük nagyon komoly,

tiszteletreméltó, sőt példaadó; meglehet, hogy akárhány kapitalista alapon álló keresztyén jól tenné, ha egyben-másban megszegyenülten és alázatosan tanulna tőlük; sőt még tovább menve: az is lehetséges, hogy azok a motívumok, amelyek a szocializmus karjaiba hajtották őket, a legtisztább keresztyén lelkiülből, – a nehezebb sorsban élőkkel való mély együttérzésből, a sok visszasság, igazságtalanság és nyomorúság ellen fellázadó lelkiismereti nyugtalanságból és mindezek gyökeres orvoslására való forró vágyból, – fakadtak. De mindez nem mond elle-ne annak, hogy a keresztyénség világával nézve mégis elhibázott út a szocializmus útja, és aki erre az útra lép – ennyiben rosszul értelmezi, és rosszul tölti be a maga keresztyén hivatását. Követ reá ezért az dobjon először, aki elmondhatja magáról, hogy mindenben hibátlanul megvalósította már a maga életében azt, amit a keresztyénség jelent. Nincs más hátra, mint amit bármilyen más fogyatkozásban és hibában leledző keresztyénekkel szemben is meg kell tennünk, amit ki-ki közölünk a maga sok gyarlóságának tudatában szintén elvár a többiektől: megbecsülni azt, ami jó van a szocializmushoz csatlakozott ilyen keresztyénekben és nevelő, előbbresegítő ráhatással türelmesen megvárni, amíg tévedéseik eloszlanak és hibáikból ki-gyógyulnak.

Ebben is nagy lépéssel előbbre fogja vinni a helyzetet egy veszedelmes félreértés eloszlátása, amelyre egyébként is reá kellene mutatnunk. Amikor a keresztyénséget a magántulajdon elve mellé leszögezzük, könnyen az a látszat támadhat, mintha ezzel reáborítanók a keresztyénség védő palástját a mai kapitalista rendszerre. Pedig mi sem áll távolabb tőlünk, helyesebben: mi sem állhat távolabb a keresztyénségtől meggyőződésünk szerint, mint a ma folyó nagy harc-ban, a kapitalista gazdasági rendszer és az ellene támadó akár szocialista, akár kommunista áramlatok közül, az előbbivel azonosítania magát. Az alapelvvel: a magántulajdon elvével azonosíthatja csak magát. S ezt meg is kell tennie, úgy hogy súlyos mulasztást követ el, ha ennek védelmében elszántan síkra nem száll. De azzal, ami ebből az alapelvből a mai gyakor-lati életben lett, semmiképpen nem azonosíthatja magát. Ha erre a mai kapitalista rendre min-denestől fogva igent és áment mond, még sokkal súlyosabb bűnnel terheli meg magát, mint amilyen az előbb említett mulasztás volna. Mert vétek egy igaz elvet védtelenül hagyni, – de utóvégre az igazság majd csak megtalálja valahogy a maga érvényesülését. Azonban egy igaz elv kompromittálását szentesíteni és támogatni annyi, mint a leghathatósabban a kezére játszani az ellenségeinek.

A keresztyénségnek súlyos feladata napjainkban „a *magántulajdon* szentségéért” kiállani minden ellenvélemény elé. De ugyanakkor – éppen ennek a feladatnak a sikere végett is – még súlyosabb feladata „a *magántulajdon szentségéért*” is síkraszállani. Vagyis csak egy mód van számára arra, hogy védelmezze a kapitalista rendszert: az, hogy a bűneiért jobban támad-já, mint akárki más. Nem úgy segíthet megszilárdítani a kapitalizmust, ahogy az maga kíván-ná, hanem csak úgy, ahogy azt a kapitalizmus maga is csak sok berzenkedés és ingadozás után fogja elfogadni: a Krisztus uralma alá való megtérése és megtisztulása árán.

„A kapitalizmus válsága”

(Református Figyelő, 1932. 5. évf. 12. sz. 90-91. o.)

Virágvasárnapján, a királyi igényeit megmutató alázatos és szelíd Jézus ünnepén természet-szerűleg arra terelődik a figyelem, hogy milyen feleletet ad az Ő királysága azokra a kérdésekre, amelyekkel az emberi országok kormányzói viaskodnak. Manapság annál élesebbé válik figyelmünknek ez a beállítása, mert nagyon élesen, leegyszerűsítve és komprimáltan van felállítva az egész világ közéletének problematikája. Gazdasági életmódunknak alapjaiig hatnak le ma a kérdések. „A kapitalizmus válsága”-ról csiripelnek a verebek is. A rettentő gazdasági válság nyomása alatt azon tépelődik a világ: nem alapjaiban van-e hibásan megszerkesztve és felépítve az az életrend – a tőke és a munka rendje – amelyben eddig éltünk, dolgoztunk, termeltünk és osztoztunk a termékek élvezetében.

Szembeszökő jelenség, hogy a vele szemben elhangzó kemény kritikára milyen gyenge védekezéssel felel a kapitalista rendszer. Mintha titkon igazat adna ellenfeleinek. Mintha *rossz volna a lelkiismerete*.

Ellenfelei hamarosan meg is állapítják róla, hogy éppen ebben nyilatkozik meg a végítéletre érettsége. Mindig akkor üt az utolsó órája egy-egy rendszernek, amikor elveszti az önmagában való hitét. Forradalmi átalakulások nem a támadás erejének, hanem a védekezés gyengeségének szokták köszönhetni sikereiket. A fennálló rend bástyái akkor omlanak össze rendszerint, amikor az ostromlók a falak között, az erősséget tartó őrségben találnak szövetségesre, aki lelke mélyén egyetért velük.

Azonban elhamarkodott dolog volna ilyen szempontból párhuzamot vonni a kapitalizmus mai válsága és a múltnak példái között. A múltban mesterségesen fenntartott kiváltságok rendszerei dőltek meg az ellenük indított kritika támadásai előtt. S mert ez a támadó kritika minden értelmes ember által belátható természetjogi igazságokon alapult, nem csoda, hogy a tekintélyre, hagyományra, ősiségre felépített régi rendszerek belülről is bizonytalanokká váltak a saját, észszerűen nem igazolható igényeik felől. Ezzel ellentétben a ma védekezésre szorult kapitalizmus nincs ilyen tehetetlenül kiszolgáltatva kritikusainak. Hiszen nem dogmákon és nem tradíciókon épült fel, mint régebben megbukott rendszerek, hanem éppen annak a kornak a szülötte, amely az ész bírálataival szétmállasztotta amazoknak mesterkélt szerkezeteit. Lényegében véve a kapitalizmus maga az ész által felállított követelményen épül fel: hogy szabad legyen mindenki előtt a gazdasági élet versenypályája és minden vállalkozó erő fejthesse ki a maga képességeit, a rátermettebb emelkedhessen fölébe a többieknek és semmiféle mesterséges akadály ne állja annak útját, hogy az emberi természetben benne rejlő egyenlőtlenség gazdasági téren is megmutatkozzék munkaadó és munkás egymás fölé helyezkedésében. A kapitalizmus lényegét támadni annyi, mint egy síkra helyezni akarni gazdasági tekintetben az embereket, vagyis megtagadni jogosultságát a gazdasági élet organikus kialakulásának. Ez pedig életellenes törekvés. És mindenkinek, még a függő, alárendelt helyzetben levőknek is, egyaránt érdeke az erők szabad érvényesülése.

Ez a kapitalizmus racionális igazolása. Miért kellene félnie attól a kritikától, amely csak igazolhatatlan rendszereket rendíthetett meg?

Ha mégis rossz a lelkiismerete és alig meri megnyitni a száját a maga védelmére, annak megvannak a súlyos okai. Mert egészen más a kapitalizmus elvi lényege elméletben és más a kapitalizmus mai formája a gyakorlatban. Mint ahogy feltétlenül ideális és ellentmondhatatlan a világbéke programja és mégis rá van nyomva a rossz lelkiismeret bélyege mindenkinek az arcára, aki a világbéke címén a világ mai békerendszerének védelméért küzd. *Ez* a „béke” nem *a* béke. És *ez* a kapitalizmus nem *a* kapitalizmus. A mai kapitalizmus visszajára fordult: ami alkalmas lett volna mérhetetlen áldást terjeszteni s ami tényleg sokkal több áldást terjesztett is, mint amennyit általában a javára szokás írni, – ma milliókra átkot hoz a világ minden részében.

Ha pedig azt kérdezi valaki, hogy hogyan történhet meg egy alapjában helyes elvnek a gyakorlatban való ilyen fonák eltorzulása, – annak könnyen megfelelhethünk. Szükségképpen elferdül az emberi életben minden, még a leghelyesebb elv is, mihelyt megbomlik az emberi élet rendje, a maga egészében. Az adott esetben: az elvi kritikát a legpompásabban megálló gazdasági elv is visszafelé sül el, ha az élet vezérelvévé tolja föl magát. Mert gazdasági elvek nem dominálhatnak az emberi életben, csak szolgálniuk szabad. Mindaz, ami a gazdasági szférába tartozik, csak eszköz lehet magasabb célok érdekében, amelyeket a lelki világban kell kitűzni.

A kapitalizmusnak az vált végzetévé, hogy kifejlődése olyan korszakra esett, amelyben az emberek nagy tömegei elvesztették a lelki célok látását. A gazdasági élet öncélúvá vált. Hajtották a termelés gépét egyre szédületesebb lendületben, – csak azért, hogy járjon, – a haszonért, amit hajtott, a tőke gyümölcséért, amit termelt. És lett a kapitalizmusból egy olyan mohó imperialista világpolitika, amely világháborúval és háború utáni torz békével verte meg a mai nemzedéket és lett belőle olyan esztelen termelési láz, amely végül megszülte az égrekiáltó látványt, a Sátán vígasságára, hogy az egyik oldalon mesterségesen semmisítik meg a termékek tonnáinak ezreit, a másik oldalon munkanélküliek sötét légijója emésztődik a bizonytalan holnap gondjában.

Amit a kapitalizmus ellenfelei helyette kínálnak, éppen azért reménytelen megoldás, mert ami a mai kapitalizmus bűneinek a gyökere és sommája, azt egyszerűen átveszi tőle: szintén uralkodó főüggyé teszi a gazdasági érdeket s ezzel megpecsételi a maga számára is ugyanazt az ítéletet, amelyet a kapitalizmus fejére olvas.

A nyugati világ gazdasági jövője azon a kérdésen fordul meg: van-e lehetősége a kapitalizmusnak a megtérésre, a megtisztulásra, uralkodó rangra, emelkedő lelki célok szolgálatába való alázatos meghódulásra? Ha nincs, akkor bűnei a fejére szállnak és el kell vennie megérdemelt ítéletét. De talán van még annyi keresztyén életösztön a nyugati emberiségben, hogy disztingválni tud a bűn és a bűnös között és ha ultimátumot üzen is a bűnnek, mégis bízik a bűnös megváltozásában és megújulásában. A kapitalizmus válságából csak ez az út vezet ki:

A számárháton ülő, szegény és alázatos Király hozza ma is két kezében az élet ajándékát és a halál veszedelmét. Elébe járulva választhatunk a kettő közül.

A válság után?

(Református Figyelő 1931. nov. 28.)

Egy szemfüles külföldi egyházi lap cikkírója veti föl a kérdést: milyen lesz az egyház helyzete a napjainkban dúló világválság után? Vajon megismétlődik-e a világháború utáni általános tapasztalat, hogy az egyház komoly lelkek nagy seregének szemében súlyos veszteséget szenvedett tekintélyében, mert amíg tartott a világháború, az egyház nem találta meg a maga szavát és nem volt mondanivalója a nagy katasztrófa láttára? Vagy pedig, ha majd túl leszünk a most folyó vértelen világháborún, megnövekedett tekintéllyel fog kikerülni belőle az egyház, mert be tudta bizonyítani, hogy nélküle nyomorultabb volna a világ?

A kérdést felvetni mindenesetre időszerű, – mert most dől el jobbra vagy balra, amíg a válság még tart. A világra ránehezedő óriási gazdasági depresszió alatt kell olyan szolgálatot teljesítenie az egyháznak, amelynek gyümölcseit majd a válság után le akarja aratni megnövekedett erkölcsi súlyban, megszaporodott öntudatos és lelkes hívekben, kiszélesedett hatás-szférában.

Elsősorban azt a kísértést kell legyőznie, hogy lefoglalva tartsák a saját bajai. Őt magát is életébe vágó módon, fájdalmasan sújtják a viszonyok. És tartozik önmagának azzal, hogy minden erőfeszítés árán rendben tartsa a gazdálkodását és átmentse háztartását a viharos időközön. De vannak ennél súlyosabb feladatai is. Mert az egyház élete most sem lehet, most különösen nem lehet öncél. Önmagát is azért kell fenntartania, hogy a szolgálatai ne szakadjanak meg. És minden azon fordul meg: miben ismeri fel a reávaró szolgálatokat?

Eggyel le kell számolnunk: az egyháznak nem feladata a jelenlegi világválságot megoldani. (Mint ahogy nagyon igazságtalan igényt támasztanak vele szemben azok, akik szemére hányják, hogy a másfél évtizeddel ezelőtt lobogott világtűz nem oltotta el.) Még ha világosan megállapítható is, hogy a világválság alapjában véve nem gazdasági és pénzügyi, hanem lelki és erkölcsi, tehát beletartozik az egyház hatáskörébe, akkor is képtelenség az egyháztól azt követelni, hogy most sebtében termelje ki az erkölcsi tőkének azt az óriási többletét, és teremtsen meg a lelki életnek azt a jelentős emelkedettségét, amelynek alapján szinte azonnal megoldható volna a világválság. Nagy tömegek belső átfarmálása nemzedékek munkája lehet csak, és minden okunk megvan arra az óhajásra, hogy mire az egyház ezt az óriási munkát elvégezhetné, a mai világválság – hogyan, hogyan nem – már régen csak rossz emlékké vált légyen.

De azért ezt a munkát nyilván el kell végeznie az egyháznak. A jelenlegi világhelyzet alapjában véve csakugyan a modern életnek mélységes erkölcsi deficitjét tárja fel, és a lelki szanálásnak elszántan, céltudatosan végbe kell mennie. Ha már megkezdődött, amint tagadhatatlanul megkezdődött, akkor sokkal nagyobb arányokban kell folytatódnia. Nem törődve azzal, hogy holnap vagy holnapután meglesz-e már a kívánatos kézzelfogható haszna a világ állapotának jobbrafordulásában, az egyháznak harsányan hallatnia kell a prófétai szót, amely megtérést sürget, új életet követel, a Krisztus lelki országának az igényeivel dörömböl a kor ajtaján, – és az élő Istenben felmutatja mindennek lehetségesítő, teremtő erejét is.

Más szóval azt jelenti ez, hogy tiltakoznia kell az egyháznak minden olyan kibontakozási reménység ellen, amely elmúlt jobb idők visszatéréséről álmodozik csak. Hirdetnie kell, hogy az út nem vezethet visszafelé, csak előre. Csak hazug látszat volt azoknak a jobb időknek a

jobb volta. Igazában azok hordták méhükben a jelennek keserves következményeit. A jövődől olyan életrendet kell követelnie, amelyre nem fog szükségképpen bűnhődésként bekövetkezni ugyanilyen pusztító depresszió. S ha ennek a kérdésnek száz olyan vonatkozása van is, amelybe az egyház nem illetékes beleszólni, mert közgazdászok, pénzügyi emberek és politikusok szakmájának a dolga: a jelen napok tanulságai alapján mégis világosan rámutathat olyan fundamentális erkölcsi elvekre és lelki feltételekre, amelyeken az egészséges életnek fel kell épülnie. Ez az iránymutató szolgálat az ő dolga, ha igaz az, amit Ura és Mestere mondott: „Én vagyok az Út”.

A legfontosabb szolgálata azonban talán mégsem ez. Akárhogy alakuljon is a nagyvilág élete a jövőben: a legégetőbb kérdés ma az, hogy hogyan alakul az egyes ember élete a jelenben. A válságból kivezető irány megmutatásánál is sürgősebb az emberek megmentése a válság veszedelmeitől, amíg azok tartanak. Itt az egyik teendő a szeretetmunkára vár. Nem oldhatja meg a megrendült egzisztenciák tömegeinek a kérdését, – de minden erejét lelkiismeretesen megfeszítve megbecsülhetetlen mértékben enyhítheti a szenvedést. És ezzel már a maga részéről is hozzájárult a másik teendőhöz: a lelki ellenálló erő fokozásához, amelyet az egyháznak minden rendelkezésére álló eszközzel biztosítania kell. Az meghaladja az erejét, hogy megmentse a világot ezektől a „gonosz napoktól”. De az megadatott neki, hogy sokaknak a lelki építését megmentse ebben a „gonosz világban”. Csak élnie kell a reája bízott erővel és javakkal.

A döntő kérdés, amelynek a mértéke szerint alakulni fog az egyház sorsa a válság után, nem az lesz, hogy: mit adott az egyház a világnak a világválság megoldásához, hanem az, hogy: mit adott nekem a válság elviseléséhez? Még nem késő a kedvező, hálás feleletnek a kivívását jó reménységgel munkálni s ezzel az egyháznak meggyarapodott életerővel való kibontakozását biztosítani a rajtunk levő megpróbáltatásos időkben.

ÁRAK ÉS ÉRTÉKEK

Még most is a szánkban van keserű mellékíze annak az újévi jókívánságnak, amivel ez évben is köszöntöttük egymást régi magyar szokás szerint. „Bort, búzát, békességet!” A borunk a pincében hever, hiába termette arany nedvét a hegy meg a homok, – senkinek sem kell a kerek világon. A búzánk, – jobb nem beszélni róla. Hiszen úgyszólván egyéb kincsünk sincsen megnyomorított kis országunkban, amivel versenyezhetnénk a nemzetek piacán, – s a nagy gazdasági versenynek éppen ezt a számát mintha bizonytalan jövőre kitolták volna: nincs érdeklődés iránta. Vagyonok inganak, szerencsecsillagok hullanak, csalódott gazdasági számítások romjaiba ütközik az ember lába, amerre lép. Az agrár magyarság súlyos gazdasági depresszió alatt él, ami egyet jelent az egész magyarság komoly megpróbáltatásával.

Nem elég hát már az se, hogy legyen bor és búza. Még árának is kell lenni. A mai ember léte és boldogulása már nem csak a természet bő áldásától függ, hanem – a konjunktúrák alakulásától is. Az történt az emberrel ezen a téren is, ami a mai civilizáció egész területén: azt hitte, hogy független úrrá lett a sors felett a maga mesterfogásaival s a végén még sokkal függőbb helyzetbe jutott. Gépeket szerkesztett, hogy uralkodjék a természet erői felett – s a végén szolgájává lett a gépek mechanizmusának. A természet szeszélyes időjárásainak való régebbi kiszolgáltatottságából kiemelkedett azzal, hogy felépítette az üzleti életnek nagyszerű gépezetét, a pénznek, a hitelnek, a tőzsdének és bankoknak bonyolult apparátusát, s most éreznie kell, hogy ennek a gépnek is megvannak a maga szuverén szeszélyei, jó és rossz „időjárásai”, s most már nemcsak a meteorológiai intézetek jelentéseit kell aggódó homlokkal olvasni, hanem az árfolyamlapokat is.

Hogy vagyunk hát a „békességgel?” Hogy ne jusson eszébe senkinek „papos beszédnek” mondani, a való élettől idegen „prédikálás” színében látni azt, amiről itt szó van, hadd emlékeztessen mindenkit egy még nem nagyon régi időben tett általános tapasztalatra. A háborús években jól tudtuk, hogy mi az a „morálé”. Egyébként is tudtuk, de akkor igazolva láttuk. Egészen gyakorlatiasan, kézzelfoghatóan. Senki sem vonhatta kétségbe, hogy vannak lelki kellékek, amelyeket éppen úgy bele kell számítani a győzelem mérlegelésébe, mint a muníciókészletet, az élelmezési felszerelést, a közlekedési felkészültséget s a többi materiális eszközt. Világos volt akkor a leganyagiasabb gondolkozású kávéházi stratégia előtt is, hogy hiányosabb anyagi eszközök birtokában is győzhet az a fél, amelyik akar győzni, és ezért rendületlenül bírja a hadviselés borzalmas próbatételeit és viszont: a legfényesebb ellátottság és felszereltség mellett is vesztes maradhat az a fél, amelyik elveszti a fejét, mert már az idegeire megy az erőfeszítés.

Ezért olyan fontos kérdés a „bor” meg a „búza” problémája mellett az, hogy hogyan is állunk a „békességgel”. A gazdasági válság és általában a külső sorsunk minden hullámválása, aminek ki van szolgáltatva az egyéni, meg a közös életünk, csak az egyik összetevője a sorsunknak. A másik, a döntő faktor az, hogy hogyan fogadjuk, hogyan bírjuk, hogyan győzzük a bajokat. Virágzó jólét, emelkedő árak, lendületes üzlet – lehet mind a rothadás melegágya egyén és nemzet számára, ha az emberek már nem tudják, mi a „békesség”, és elveszítve belső egyensúlyukat, megbontják patvarkodásukkal az együttélés és együttműködés összhangját is. És görnyesztően súlyos gondok alatt is nő az élet, boldog lehet az egyén is, fenyegetően erős

lehet a nemzet is, ha a lelkek mélyén s a társas viszonylatokban is mindennel dacoló „békesség” uralkodik.

Sok igazság van abban, hogy a keresztyén egyházak nagy, vétkes mulasztásokat követtek el azzal, hogy elhallgattatták a keresztyén hit „motívumait”; nem mozgósították a keresztyén lelkiismeret erőit tiltakozásra és elszánt küzdelemre, amikor arra szükség lett volna. Valóban: a keresztyénség nem dobzseláslója a világnak, ha igazi keresztyénség és nem mondhat türelmes, megnyugtató áment, amikor zsarnoki bűnök és visszasságok alatt senyved milliók élete. A lényegéhez tartozik egy jobb világért való forradalmi küzdelem. De óriásit téved az, aki eközben megfélekedzik a keresztyénség „kvietívumairól”. Jobb világért csak az harcolhat komolyan, aki a jelenvaló rossz világban is sértetlenül meg tudja őrizni tiszta fejét, egyensúlyozott kedélyét, nyugodt akaratát. S ezért a keresztyénség első dolga mégis csak az, hogy mielőtt offenzívába menne, biztosítva legyen a defenzíva érdeke, – az, hogy minden baj és nyomorúság közepette is zavartalan maradjon az emberek lelkiisége. A moráléja. A „békesség”.

Mindenekelőtt és elsősorban annyit ér egy egyház a nemzet életében, amennyi „békességet” áraszt az emberekbe. Van-e olyan szava az emberhez, amitől elszégyenkezve elcsendesül benne minden háborgás és megengesztelődött csöndességbe csitul örök lázongása? Templomaiba úgy menekül-e a hétköznapi meghajszolt emberek sokasága, hogy onnan visszanyert tisztalátással és nyugodt bátorsággal tér vissza élete bajoskodásai közé? Úgy neveli-e ifjúságát, hogy annak fölényes lelkiiségéről ártalmatlanul fognak lepattanni akármilyen jövőbeli viszontagságok támadásai?

Ezek a próbakérdések és a hasonló többiek mindig és mindenütt aktuálisak, de sokszorosan azok egy olyan nemzet életében, amelynek nehezedő gazdasági helyzete csak egy epizód a megpróbáltatások évszázados útjain. Viharjárta hegyormon áll a magyar fa. Rég veri már a Teremtő. A lényéhez tartozik a csalódásokkal, csapásokkal való viaskodás. El sem tudjuk gondolni, hogyan lehetnének úgy magyarok, hogy ne a jövőt kelljen ostromolnunk a „víg esztendő” imádságaival. Ezen a földön igazán nincs mit keresnie vallásnak és egyháznak, ha nem áraszt „békességet” a szívekbe.

Református ember csak addig járhat itt felemelt fővel, amíg tudja, hogy az ő egyháza, annak minden temploma és iskolája, minden éneke és imádsága, minden szolgálata és minden alkotása – ennek a megfizethetetlen nemzeti kincsnek, a „békességnek” a legjobb termő talaja és leggazdagabb forrása. És efelől soha nem lesz kétsége, mihielyt őbenne magában is megtermett ez a gyümölcs és ő is él ennek a forrásnak az italával, – vagyis mihielyt nem csak nevezetet, hanem hitet is kapott egyházától. Mások lehetnek tele panasszal; járhatnak összezilált lélekkel; kesereghetnek és átkozódhatnak. De a református ember, ha csak nem fából vaskarika, a megtestesült „békesség” embere, – a legkritikusabb helyzetekben leginkább.

Európai abroncs és fazék.

(Református Figyelő, 1929. augusztus 3.)

Az a gondolat, hogy Európa bajain sok államának valamilyen egységes politikai szervezetbe tömörülése segítene, a háború óta állandóan fel-felbukkan. Nagyon érthető okokból a magyar közvélemény nem sokat hederített rá. Egyebütt se vették nagyon komolyan, ahol pedig napi gondjaiktól és keserőségeiktől jobban ráérték az emberek páneurópai jövődők terveit szövögetni. Amióta azonban francia vezető politikai helyről kezdik az Európai Egyesült Államok kísérleti léggömbjeit fölregetni, a magyar közvélemény is több érdeklődéssel fordul az ügy felé. Most már nem előkelő dilettánsok játékos szórakozásáról van szó, hanem számba veendő komoly politikai szándékokról. A több érdeklődés persze nem jelent melegebb érdeklődést. Hogy mik azok az okok, amelyek miatt a magyar nemzeti politika nem állhat be a lelkes és lelkesítő hívek sorába, hanem fanyar közömbösséggel beéri a megfigyelő álláspontjával, annak a kifejtése nem tartozik ezekre a hasábokra.

De van a kérdésnek egy olyan nem politikai oldala is, amelyhez hozzászólhatunk és hozzá is kell szólnunk. Mit jelentene a vallási értékeink szempontjából, ha a szóban forgó koncepció megfogamzanék és akármilyen formában és módon is, de testet öltene valamilyen államok fölötti Európa-állam?

Érdekel bennünket a kérdés – hogy ezt a kifejezést használjuk, mert hiszen *a maga helyén meg van a jogos értelme*: – általános keresztyén szempontból is. Mit jelentene a nemzeteknek ilyen összefogása az európai keresztyénség számára a maga egészében?

Az optimista rögtön készen van a válaszával: győzelmet jelentene! Hiszen a keresztyénség éppen arra törekszik, hogy a zűrzavarból összhangot, az ellentétek viharából békességet, a gyűlölködésekből áldott együttműködést hozzon ki. Közelebb volnánk egy lépéssel az Isten országának megvalósulásához!

A pesszimista is azonnal megfelel erre. Mi köze volna a Krisztus uralmának egy ilyen politikai összefogáshoz?! Hiszen azt nem a kölcsönös szeretet, a belső egységnek elhatalmasodása hozná létre, hanem közönséges gazdasági és politikai érdekek nyomása. Nem egymás keblére boruló testvérek családja volna az egységes Európa, hanem még nagyobb hasznok lehetőségeit felfedező konkurens kartellje. Hagyjuk hát ki az egész ügyből a keresztyénség szempontjait!

De van még egy harmadik álláspont is: világosan látni a nemzetközi politika éppen nem mennyei, hanem nagyon is földi rugóit, és mégis hinni abban, hogy azoknak munkája szoros kapcsolatban van a keresztyénség ügyével. Csak azt kell emlékezetben tartanunk, hogy a keresztyénség nem más, mint az ember Isten keze berendezte életének Isten keze által való újraépülése. Akkor világosan áll előttünk az, hogy a maga nyers természeti fejlődésében is ugyanarra felé tapogatózik az emberiség, amerre Krisztus is akarja vezetni. A gazdasági, technikai, politikai okok is mindig nagyobb összefogások felé szorítanak bennünket, teremtettségünkél fogva belénk írott törvény szerint; és a Krisztusban kiáradt újjászülő kegyelem is egységet munkál, mert *az ellenségeskedés romlás, a megengesztelődés gyógyulás*. A természeti rugók az egységes kereteket tákolják össze, a keresztyénség az egység lelkét áraszthatja beléjük.

Nyilvánvaló, hogy az előbbi egymagában erőszakos, hazug, és eleve is felbomlásra ítélt torz-egység lehet csak – az utóbbi nélkül. S ezért volna mégis nagyon mély jelentősége a keresztyénség számára egy akármennyire nem keresztyén erők által összekovácsolt Európának: olyan külső keret volna, amely kiáltana az őt betölteni egyedül tudó belső tartalom, a keresztyénség után. Az egységes Európa halaszthatatlanná tenné Európa megtérését. Tűrhetetlen külső abroncs volna az egysége, míg lélekben vissza nem találta tévelygéseiből az egység isteni Urához. Vagy kiváltana egy ilyen alakulat az egyházakból egy hatalmas lelki ébredést, amelyben megtisztulnának a népek pogány kapzsiságukból és egymás elleni áskálódásaikból, vagy már zsenge csecsemőkorában is magán hordaná az új alkotás a halálos betegség végzetes bélyegét.

Általában tehát egy óriási kihívást, feladatot, riadót jelentene az új helyzet a keresztyénség számára Európa modern krisztianizálására.

Mit jelentene a mi magyar református ügyünk számára?

Az az örökség, amely egy magyar évezred talajából négy évszázad református könnye, vére és verejtéke árán virágzott ki s amelynek a féltő megőrzése az életünk legszentebb értelme, bele volna vetve az általános európai élet forgatagába. Mert akárhogy képzeljük is el a politikusok azt a mértéket, ameddig a nemzeti válaszfalak jelentősége lecsökkenne, illetve ameddig mégis megmaradna a jelentőségük: az bizonyos, hogy a mainál csekélyebbé válnék az. Határokon keresztül-kasul erősebben és szabadabban járnának keresztül a külső behatások. Ma, amikor határaink olyan gyilkosan belevágnak a nemzetünk testébe, van egy ilyen kilátásban vigasztaló is. Országhatárok nem választhatnák többé úgy el azokat, akiket ezer kötelék egymás felé hajt. Közelebb jutnának ismét egymáshoz azok, akiket csak minden isteni rendelést megcsúfoló emberi erőszak választhatott el egymástól. De ha ezen az ad hoc helyzeten túltekintünk, felsötétlenek a sokkal súlyosabb aggasztó következmények. Hiszen a határok védenek is, – és pedig sokkal mélyebb értelemben is, mint pusztán stratégiailag, vagy gazdaságilag. Védik a külön államiságában élő nemzetnek lelkét is, egész történelmi egyéniségét, minden sajátos értékét. A határok jelentőségének hanyatlása azt jelentené, hogy mindez a kincs, a magyar kincsek között a magyar kálvinizmus történelmi képződménye is bele volna vetve egy kavargó fazékba és ha nem is évtizedeken, hanem évszázadokon belül éreznie kellene az elolvadásnak, felszívódásnak tragikus veszedelmeit.

Ebből döntő érvet kovácsolni az egész eszme ellen nem lehet. Azzal mindenképpen le kell számolnunk, hogy az Isten nem csinál melegházi kultúrát a történelem világában. Kiteszi plántáit a viharok próbáinak. Csak azok maradnak meg, amelyek mesterséges védelem nélkül is életképesek. Egy olyan európai helyzet, amilyen most a látóhatáron feltűnik, csak ugyanazt az erőpróbát hozná el ránk, amelyet már századokon át szerzett tapasztalatokból jól ismerünk, s amelyeknek most is súlyos mértékben ki vannak téve elszakított testvéreink. A germanizáló-katolizáló Habsburg impériumban sem asszimilálódtunk. És minden veszéllyel dacoló bizonyos reménységünk az, hogy semmiféle „utódállam” sem lesz képes elolvasztani a beléje került magyar reformátusságot.

Az azonban bizonyos, hogy ha egyházunk a maga egészében kerülne a jövőben az idegen hatások ilyen örvénylésébe, csak a mainál sokkal nagyobb erő kifejtéssel állhatná meg a helyét. Múltja fényes tanítást ad erre s leszakadt vérei ma is nagyszerű példákat mutatnak rá. Olyan egyházzá kellene átalakulnia, amelyben az utolsó tag is élete legdrágább ereje és

nélkülözhetetlen java gyanánt becsüli hitét és minden odaadásra kész érette. *Meg kellene újra nőnie a hősiesség mértékére, – eredeti termetére.*

Magyar református szempontból nézve is egy nagy parancs, ösztönzés és ultimátum olvasható ki egy össz-európai politikai egybefogás eshetőségéből, – és pedig az önmagunk gyökeres reformációjára.

Be fog-e következni ez az eshetőség? Ha igen, hát mikor, hogyan és milyen alakban? Ezek nem ide tartozó kérdések. Miránk, úgy is, mint az egész keresztyénség egyik tagjára, úgy is, mint egy egyedülálló történelmi hivatás hordozóira, az tartozik, hogy minden eshetőségre készen álljunk.
